

757034

F.

a. 1.

67.
MARENGOI TSATA

ÉS

AZT MEGELŐZŐ
KÖRNYÜLÁLLÁSOK.

ÍRTA

SZEKÉR ALOYSIUS

Ns. SPLENY REGEMENTJENEK
TÁBORI PAPJA.

F.

P e s t e n n ,

Eggenberger József Könyvárosnál,
az Universitas' Könyvtárházának általellenében,
Mélt. Bárá Podmaniczky Ur' házában.

1 8 0 7.

B é v e z e t é s.

A¹ Marengoi ütközet, melly 1800-dik elztendőben *Juniusnak* 13-dik és 14-dik napján történt, egy az leg nevezetesebb tsaták közül, mellyekről a' régi, vagy újabb időbéli Historiák említettést tesznek — Emlekezetre méltók voltak ezen tsatának környülállásai, nagyok pedig, és igen nagyok annak következései. — Itt a' mi ritka eset, mind a' két ellenséges *armádia* egészen meg ütközött, midön egyéb tsatákban az egyik része az Armadiának tüzessen küszködik, a' nélkül, hogy az másik része

mozdulásban volna. Itt nem egy-két óráig, hanem két nap tartott az vérontó tsata; mellynek az volt a' szomorú következése, hogy ezen tsatát el-vefztyén, el-vefztettük Olasz Oroszágnak mind azon Tartományait Erösségeivel együtt, mellyek a' *Pó* és *Mincio* Vízén túl vagynak. Részünkrol ezen tsatának szomorú következése az-is volt, hogy ezen naptól fogva a' Franczia Nemzet meg-nem szünt győzedelmeskedni, és az ő hatalmát egy Országról másikra terjeszteni. Valamik ezen Században, az az 1801 esztendőtol fogva történtek, azok mind az Marengoi tsatának következései voltak —

A' mi ezen tsatának le írásában hitelességemet illeti, elég légyen az az egy, hogy abban magam személlyessen jelen voltam, 's annak körülállásait nem he nyéllő szemmel néztem, hanem mint a'

Tartománynak fekvését , és annak Érősegeit szemessen ki-tanultam , mint pedig az Hadiseregeknek mozdulásaira ügyelve vigyáztam , mellyeknek sok környülállásait emlékezetem hibáinak ki-pótolására írásban fel-jegyzeni el-nem mulattam. Az történt dolgoknak előadásában a' szemmel látott tanúnak mindenkor leg nagyobb az hitelessége.

Úgy tetszik , a' *Marengoi* tsatának leírásában , a' melly Munkámnak tárgya , szükséges volt annak igaz környülállásait egy olyan Író által a' Jövendőségnek által adni , aki mind azokban személyessen jelen volt , mind azokat szemeivel látta , hogy ilyen hiteles fel jegyzés által , azon idegen Országi Írók meg táfoltassanak , akik ezen tsatában el-követett hibákat rováásra röjja , 's azokért akkori Vezéreinket méltatlanul iskolázzák.

Ezt hogy Magyar, és nem más nyel-
vén írtam, az okát könyű el-találni. Ez
által Anyai nyelvünknek terjesztésére tze-
loztam, a' mellyben hatalán igyekeztem
kívánt tzejját el-nem érte; ha jó ízlés,
ha a' nyelvbéli kelemetesség írásomban
tökéletesen fel nem találhatik, azt senki
nem fogja tsodálni, aki előtt az katona
életnek nyughatatlanságai esméretessek;
mellyekben nékem-is, mint Tabori Pap-
nak nem kis részem vagyon; holott a' jó
ízléssel készített írás tsendes helyet, és
egybe kötött folyó gondolatokat kíván,
mellyet a' katonai mozgások között fel
nem találhatunk. Tudom azt-is hogy a'
leg tökéletesebb Írónak sints hatalmában
minden embernek ízlését el-találni. Táp-
lál azomban a' reménység, hogy ezen ke-
vés levelekbe szorított írásomat azon meg
elégedéssel fogja venni mind a' két Ma-

gyar Haza, a' mellyel ez előtt 16 eszten-
dővel a' *Magyarok' Eredete* név alatt írt
Magyar Historiámat vette; melly időtől
fogva kétség kívül más hathatósabb El-
mebéli szüleményekkel kedveskedtem vol-
na Édes Hazámnak, ha annyi Viszontag-
ságok között, mellyeket ezen idő alatt
szenvedtem, éltémnek legjobb részét nem
kellett volna töltenem! — — Én ugyan
azon viszontagságoknak tsapdozó habjait,
mint-egy kösziklán állván, egy Nemes
meg vetéssel néztem, de azomban távol
voltam azon kedvező környülállásoktól,
mellyekben a' tudományokra tzelező mun-
kásságomat ki mutathattam volna — —
Sött most-is, mivel az Isteni Gondviselés
által kedvezőbb környülállásokba hely-
heztetve nem vagyok, nints hatalmamban
hogy Anyai nyelvünknek gyarapértását
Izembe tünőbb Munkával eszközölhessem.

Ezen Írásomban, a' mint az elől adott dolognak természete kívánta, némelly idegen nevezeteket beszédem közé tsúsztatlam, úgy mint *vorpost*, *avantgarde*, *positio*, *Magazin* és több e' féléket; ezt azért tselekedtem, hogy értelmesebb legyen beszédem, mint hogy ezen szó ejtések, midőn a' tábori dolgokról vagyon az beszéd, minden nyelvben és minden Nemzetnél közönséggé tétettek. Azomban ezen nevezeteket többnyire Magyarossan-is ki-írtam.

Az Pesti Quártélomon 15-dik
Decembr. 1806.

Az Író.

A'

Marengoi Tsatának

és azt megelőző

Környülállásoknak Leírása.

El foglalta már akkor a' győzedelmes Austriai Császári Ármádia Olasz Országának minden Tartományit, ki rekesztette már annak minden részeiből a' Franczia Sereget, tsak egyedül a' Genuai Földön lévő *Gavi* vára falai között tartózkodott igen kevés számú Franczia katonaság, midőn azon szerentsétlen idő szakasz el-érkezett, mellyben a' Császári Ármádia a' Franczia Seregektől környül vétetett, és *Marengonál* (a) tartott két napi réméttő verekedés után Olasz Országának minden Tartományit, Várait, Erösségeit, mellyek *Pó* és *Mincio* Vízén túl vagynak, ki-üresétteni, és magát ezen vizeknek innedső partjára húzni kényszerítettetett. Ezt hogy értelmesebben meg láthassuk, szükséges mind a' két

Armádiának ezen tsatára tzelozó mozdulásait annak környül-állásaival együtt elől befzéllenünk.

(a) Mivel Olasz Országának több részeiben találtnak *Marengo* nevezetű Helységek, hogy értelmesebben tudni lehessen, ezen nevezetes tsatának az helyét, szükséges volt itt fel-jegyzeni, hogy azon *Marengo* mellynel az tsata történt, *Pedemontziumban* vagyon, *Alessandria* Városától a' *Bormida* Vízén által menván, tsak egy óra járásnyi földre. Kevés házból álló nyomorúlt falu. Hogy pedig azon hires tsata *Marengotól*, nem pedig *Alessandriától* vette nevezetét, oka az, mivel a' Francziák győzedelmeskedtek, az ő *Generál Stááb*ok pedig *Marengóban* volt, onnand adta Bonaparte a' Győzedelmnek tudóséttását hiről a' Párisi Népek, és onnad terjedett-el egész Európában a' *Marengoi* tsatának nevezete.

Leg utolsó törekedése az Austriai Császári Armádiának 1799-dik esztendő végén *Coni* vagyis *Cuneo* Várának meg vétele volt, melly egy volt a' *Pedemontziumi* Erősségek közül, nem meszfze a' Francia szélektől. Ezt meg vette az Austriai Császári Sereg *Decembernek* 3 dik napján az említett esztendőben, és az addig tusa kodó Seregek téli *Quártélra* szálléttattak.

A' Francia Seregeknek Fő Vezére *Massena* Genua Városát, és azt környékező hegyeket és Helységeket szállotta-meg. Az Austriai Császári Armadia pedig *Melas* Vezérlése alatt nagyobb részére a' *Pedemontziumi* Városokban, és Erős-

Seregekben telelt, úgy mind azon által, hogy Genuai Tartománynak azon Helységei, melyek a' Császári Seregek által el-voltak foglalva; télen is szemes vigyázással őriztettek. (b)

(b) Így *Novi* Városában, melly a' Genuai Tartományban vagyon, egész télen a' B. Spleny Gyalog Regimentje, és az 4-dik Hufzár Regiment Generalis *Bussi* Vezérlése alatt szélső Őrizetenn (*Vorpostonn*) állott, és Massena Seregének minden mozdulásaira azon részről szemessen vigyázott.

El-teltek a' téli holdnapok minden emlékezetesebb ütközet nélkül ámbár már egy, már más részéről a' két ellenséges Seregnek némelly kisebbtsipkedések estek. Azt az egyet méltánn emléthetjük, hogy *Massena*, előbb hogy sem tavaszfízal 1800-dik esztendőben az hadi-íntézetek (*operatiok*) el-kezdődtek volna, észben vévén, hogy az Austriai Seregek *Sestri di Levante* Városotkában, melly a' közép-tenger partján vagyon, élés-házakat (Magazenokat) állétottak; ezt hogy kezére kerétse, szándékjának végre hajtását *Darmond* Generálisra bízza: ezt *Sestri-be* küldé, aki az ott levő tizen három *Battalion* Császári Gyalogságot, és egy *Eskadron* Hufzárságot a' Városból ki-szorétja, és az élés-házakat, mellyekben hat ezer mázsa rozs vala, el-foglalja. Ez *Martius*nak 5-dik napján történt.

Ugyan az nap' más tsapat *Franczia* Sereg, melly *Gavi* felől jött, egész' a' *Novi Vorposton*-kig nyomódott; de midőn az ott Őrizetben lévő

Spleny Gyalog Regimentje ki *rukkolt*, hadi rendbe állott, hogy az ellenséges Franczia Sereggel szembe szálljon, látván az Ellenség ezen Császári Regimentnek bajnoki bátorságát, nem vólt semmi kedve ezen bátor Vitézekkel szembe szállani, *Gavi* felé, a' honnad jöttek, vífza huzták magokat.

Így el-telvén az téli holdnapok, el-kezdöttek mind a' két részről az Hadi-operatiok, intézetek, mozdulások. Martius közepe felé *Melas* Császári Fő-Vezér *Turinból* Alessandriába tette által a' Fő *Quartélt* Hadi erejének nagy részét pedig *Aqui* felé húzta, a' *Bormida* vize mellett terjedő lapba. Ezt meg tudván *Massena* Franczia Fő-Vezér, ő sem szunnyadozott, hanem *Savona* felől ötven ezerből álló hadi Seregét egybe gyűjtötte.

Az Austriai Császári Armádiának egész intézete *Genua* ellen tzelozott; aki is mint hogy ezen Városnak, és Erösségnek ostromlásában foglalatoskodott, midön *Bonaparte* véletlenöl Olasz Országba a' szörnyű Havasokonn által vezetvén Seregét, az Austriai Császári Népet minden felől bé-kerétette, és *Marengonál* meg-verte, Izükséges mind a' két ellenkező Sereg Fő-Vezérjének intézeteit különössen elől-adnunk. Lássuk elsőben mit tselekedé *Melas*, és annak vezérlése alatt lévő Császári Sereg. Az utánn *Bonaparte* intézeteit fogjuk meg-tekénteni.

Melas *Aprilis* elején meg-mozdította az egész Hadi erejét, mellyel, a' mint már említették,

Genua ostromlására tzelezott; mivel pedig Genuára vezető út mellett vagy on épétve *Gavi* vára, ne hogy ezen úton vezetvén az Genuát ostromlandó Austriai Sereget, azt a' kő sziklás hegyen épéttetett *Gavi* várából ki-szegezett ágyúk alá nagy vesztességgel vezesse, meg akarván a' Népet kémélni *Melas*, ki-kerülte *Gavi* várát, és az hegyek' oldalain nagy ügyel-bajjal vezette Seregeit; a' hol, mivel utak nem vóltak, minden *Compágniának* ásót, kapát, és kő-vágó tsákánt kellett vinni, hogy az járatlan hegyeknek kő-sziklás oldalánn ösvént tsináljanak. (c)

(c) Az emberiségnek szembe tűnő példáját adta itt *Melas* Fő Hadi Vezér, aki inkább akarta alkalmatlan ösvényekenn, sött ösvény nélkül való helyekenn Seregét vezetni, mint *Gavi* várából ki-szegezett ágyúk alá menvén, azok közül sok ezereknek életével áldozni.

Alessandriából Aquiba, Aquiból Cairóba onnad pedig utóbb *Monte Ajotóra* tette által a' Fő *Quártélt Melas*. Több Osztályokban nyomált Genua ostromára az Austriai Sereg, mellyeknek egyikét vezette *Assereto* Genuai Generalis, aki Francia fogságból ki-szabadétván magát, az Austriai Császári Seregekhez jött, itt egy Sereg osztály vezérévé tétetett, melly nagyobb részről Genuai *Insurgensekből* állott, akiket ezen Generalis annál könnyebben a' Franciaák ellen fegyver fogásra beszélhetett, hogy önnön maga-is Genuai Szülemény lévén, az ott-való Népeknek nyelvét, szokását, és természeti tulaidonságát töké-

letessen tudta. Nyoltz különböző tsapatra vólt fel-olftva az egész Császári Sereg, melly k közül azon tsapat; mellyet személyessen vezete Melas, a' közép-tenger partján fekvő *Noli* nevezetű városotska meg-vételére látzott tzelezni, a' melly tsak ugyan utóbb kezünkre-is került.

Szerentsés vólt az Austriai Seregek mozdulásának mingyárt az kezdete: mert kevés napok alatt el-foglalták amaz erőssen bé sántzolt, és szörnyű magosságú *Ratti, Regio, Ajoto* és *Catibona* hegyeit, és egész a' *Savonai* külső városokig előte nyomúltak. Ez történt *Aprilis*nak 6-dik napján. Ugyan az nap *Kaim* Császári Generalis *Cenis* hegyét meg-támotta, és ezen szörnyű magosságú, és ágyúkkal erősített hegyet ostrommal meg vette.

Más napra kelvén *Miolis* Francia Generalis helyéből ki-mozdított; de az után *Massena* maga személyessen meg jelenvén azon Francia Seregnél, azzal olly mesterséges mozdulásokat, és fordulásokat tett, hogy az Austriai Seregnek ott tusakodó olftályát vísza nyomta, mellyből két ezeret el-is fogott.

De ezen győzelem tsekélyebb vólt, sem hogy az által meg gátolhatta volna *Massena* az Austriai Armádiának győzedelmes lépéseit: mert ugyan azon idő táján *Hohenzollern* Császári Generalis ama híres, és három száz ágyúval, egy vár módjára sántzokkal meg erősített *Boghetta* hegyet meg vette. (d) Azomban *Suchet* Francia Generalis *S. Giacomo* felé húzta magát,

onnan pedig *Borghetto* felé, melly idő alatt szüntelen aprólékos verekedések estek az két ellenséges Armádia között, de úgy, hogy a' Francziák mindenkor vissza nyomattattak. *Aprilisnek* 11-dikén szolgált nekik a' Szerentse: Francia Generalis *Compre* a' köd födözete alatt meg közelítvén egy Császári Sereg Osztált, véletlenül reá ütött 's az *Huff* és *Orániai* Regementből tizen két százot el-fogott; a' melly eset a' Császári Seregeket meg nem rettenthette, sem az ő győzedelmes lépéseiknek gátot nem vethetett, akik már, a' mint feljebb említették, a' *Savonai* külső városoknál lobogtatták győzedelmes zászlóikat. Ez vólt az oka, hogy *Suchet* Francia Generalis az ő Fő tábori Quártéljáról *Pielraról* levelet írt vala *Buget* Generálisnak, aki *Savona* várának *Commendánsa* vala, mellyben jelenti, hogy szomorú érzékenséggel értette légyen, hogy *Savona* Városát az Austriai Sereg elfoglalván, a' Francziákat, kik még hét százon vóltanak, a' *Cittadellába* szorította; keményen fejére parantsolja, hogy a' Várat minden ki-telhető módon védelmezze, ne hogy az Austriaiak kezébe jusson.

(d) Genua ostromlásában igen nagy akadályára vólt az Austriai Császári Armádiának *Borghetta* hegye, mellyet úgy tekintett a' Francia Sereg, mint egy fő oltalmazó Erösségét Genuának, azért is azt három száz ágyúval, és sántzokkal keményen meg-erősítették. Ugyan azt, az rajta lévő 's mély sántzokkal bé keréttett Fran-

ozia Sereg olly meg átolkodással védelmezte a' Császári Seregek ellen, hogy ezek írtóztató vérontáss alvehették azt meg, minekutánna az reájok tüzet okádó ágyuknak és sántzoknak rettenhetetlen bátorsággal néki szaladván, az ágyúkat el-foglalták, és az hegyet oltalmazó Franczia Sereget rész szerént el-fogták, vagy le vágták, rész szerént Genua felé nyomták vala.

Minden iparkodása, *Suchet* Generálisnak ezen levelével együtt sükeretlen vólt, mert Aprilisnek 29-dik napján estve, és azt követő, éjtfzákánn, az úgy nevezett Capucinusok dombján ágyúzó sántz (*Batteria*) álléttatott, a' honnand az Várat lövetni lehetett, e' végre *Alessandriából* négy fal törő ágyúk hozattattak, mellyekkel a' Franczia őrizet az Vár fel-adására kényszeréttetett.

Melas Fő-Vezér *Ott* Generálisra bízta Genuát Ostromló Seregnek igazgatását, maga pedig a' közép-tenger partyán *Vado* Városa felé ment, hogy *Elnitz* Generálissal magát egyesétvén *Suchet* Franczia Generálist *Nizza* felé hátrább szorétsa: mellyből az következett, hogy *Suchet* mint *Savonatól*, mint Genuától el lévén vágva, egyiknek sem lehetne segítségére. Utóbb *Gorup*, *Elnitz* és *Lattermann* Generálisok egyben kaptsolt erővel *Bardmettentől* nyomák az el-lenséget, midőn már előbb a' Francziák *S. Giovanni di Mirialto* hegyet el-hagyván *Calessano* megé húzták magokat; és így *Maglia* és *S. Giovanni* hegyet a' Császári Sereg az Franczia erőt onnand el-nyomván el-foglalta.

Foly-

Folytatta azomba *Ott Generalis Genua* Ostromát, midőn azt a' Császári Seregekkel inkább és inkább meg-közelítvén, naponkint kisebb határ közé szorította: El-foglalta *Rivavello de Satot*, és ama sántzokkal és ágyúkkal védelmeztetett két erős hegyet *Due Fratelli* nevezetűt egy időbe meg vette. Ez által esmét el-esett a' Francziák kezéről a' Genuát oltalmazó leg nevezetesebb erősségeknek egyike: mivel, valamint távóbról *Bogheta* hegye, úgy közelebről *Due Fratelli* neveztetett kettős hegy fekvésére nézve Genuának nagy védelmére vagyon.

Midőn a' Császári Seregek Genuának Ostromát így folytattyák, mint egy öt ezerből álló Francia Sereg reá üt a' *Monte Coronatánál* őrizetbenn álló Császári Seregbe, és azon első reájok rohanással *Poleivera* völgyében *vorposton* lévő *Amende* és *Bach* könnyű Battalionjait a' Francia Sereg helyéből ki-nyomja, és az ott lévő Seregnek bal szárnyán azon első hevedességben erőt vesz, úgy anyira, hogy a' Császári Seregnek ott álló öt Batalionját, mellynek ketteje *Splenyi*, hárma pedig *Nádasdi* Regimentjéből volt, erőszakkal helyekből ki-mozdétották; ágyúzó sántzokat, mellyen két ágyú, és egy *haubitz* volt, el-foglalták, és az ágyúzáshoz meg kívántató szerek is mind Francia kézre jutottak; sőt a' *Sestri* úttól egész a' tenger partjáig több helyen készítettett ágyúzó sántzok is veszedelemben voltak, mellyeknek el-foglaltatása után Genua

ostromát félbe szakasztani kényszerítettetett volna az Császári Sereg.

Ezen veszedelmes idő pontban, midőn az Ellenség az ő el-tökéllését, *plánumát* majd félre végbe vitte volna, Splenyi Gyalog *Regementjében* lévő akkori Al-Hadnagy *Jugenitz Antal*, aki az Hadi rendnek mintegy közepénn (*centrumán*) áll vala azon *Compágniával*, melyet ő akkor *Comandéroz* vala; képzelhetetlen bátorsággal huzzon két főből álló rész szerént all-tíftzeket; rész szerént köz embereket vévén maga mellé, minden parantsolat nélkül, reá tsap az már győzelmeskedni kezdő Franczia Seregnek első tsopor-tyára (*Avantgárdájára*) annak Vezérét tnlaidon kezével öszve szabdalja; mellette lévő, kevés számú, az az tsak huzzon két Vitézek, Tíftjeknek példájára, mint annyi Oroszlányok, el-szélelve az ellenséges Seregnek első tsoportját, reá ütnek az fő Seregbe. Ezen ritka történetnek váratlan esete olly zúr-zavarba hozta az egész ott tusakodó Franczia Sereget, melly a' mint előbb emleltünk, öt ezerből állott vala, hogy minekutánna az fellyebb meg nevezett *Jugenitz Antal* Al-Hadnagy és vele lévő huzzon két vitézek nyoltz Fő-Tífttet, és nyoltzvan nyoltz köz-embert el-fogtak volna, az egész Franczia erőt helyéből ki-mozdították, midőn pedig ezen kevés számú Vitézekhez az el-széleltett Császári, Seregből többen és többen kaptsolták volna magokat, a' Francziák által előbb el-foglalt ágyú-zó sántzokat, ágyúkat, és ágyúzó szereket visza

foglalták, az ellenséget az hegyek közül ki szorították, és ezer nyoltz száz főből álló vesztesége után a' Genuai falak közé víza nyomták.

(e) Ezen eset egy vólt a' Genua ostromlása alatt elől forduló leg nevezetesebb történetek közül: méltó vólt tehát, hogy azt a' feledékenység homályából ezen feljegyzésem által világosságra hozzam, mellyre engem az Ns. Spleny Regimentjéhez való tisztelet, mellynek mind akkor, midőn ezen ritka példájú bajnoki győzedelem történt, mind pedig most-is egyik Tagja vagyok, kényszerített. Ugyan tsak azon *Jugenitz Antal* Úr, aki ezen történetkor az említett Ns. Regimentben Al-Hadnagy vólt, mingyárt az tsatapiatzon a' Fő-Vezértől az egész Regimentnek megditsérése mellett Fő-Hadnagynak hirdettetett, azután pedig a' Császári és Király Főlségtől Maria Theresia Vitéz-Rendjének kissebb kereszttjével tiszteletet meg. Ezer nyoltz száz ötödik esztendőben pedig Kapitány Rangra emeltetett.

Négy nap múlva ezen eset után Császári Generalis *Knesevich* ama szörnyű magosságú *Tenda* Hegyről (*Col di Tenda*) le verte a' Francziákat, és ezen *Nizza* felé szolgállo állásokat (*Postjokat*) el-foglalta. Más nap Generalis *Elnitz* meg-támodta három osztálban a' Francziákat, meg verte, ezeret közülök el-fogott; maga *Cavelle* nevezetű Osztályos Francia Generalis sok Tisztekkel fogságba esett. *Lattermann* Császári Generalis a' Sereg előtt állani szokott Őrizeteket *S. Remónál* állította ki. *Elnitz*, *Gorup*, és *Knese-*

vich Generálisoknak parantsoltatott öfzve kaptsolt erővel *Dolce-Aquaig* előre nyomulni. Erre *Melas* Fő-Vezér-is az ő Fő *Quártélát Bodighierára* által tette, *Nizza* felé azomban aprólékos Seregeket küldött. Rojánál álló Seregét bé sántzoltatta a' végre, hogy a' Genuai partoktól annál hathatóssabban el-rekeszse a' Francziákat. *Gorup* és *Knesevich* Generálisok *Brois* és *Sospello* hegyeit szállották meg, de még akkor *Ventimiglia* Városa (a' közép-tenger partján) a' Francziák kezében vólt, ez , hogy Genua ostromában alkalmatlanságot ne okozzon , parantsolta Császári Fő-Vezér *Melas*, *Lattermann* Generalisnak , hogy azt erőszakkal venné meg: rohantak már a' Granatérosok az ostrom lajtorjákkal a' Várfalai felé , midőn a' Várbéliek hadi foglyok sorsával meg elégedvén, minden ellene-állás nélkül fel adták az Várat. Olly félelmet ütött ez *Suchet* Generálisba, hogy *Nizza* Városát el-hagyván , a' *Vár* vizén , melly régenten Francia Országot határozza vala, által tette sok tsatákban meg gyengült erőtlen Seregét; akit *Nizzára* nyomba követe *Gorup* Generalis, aki ámbár a' Várost meg szállotta, a' Várat mindazon által el-nem foglalhatta , minthogy az Francia zsoldon szolgáló három száz Lengyel katonáktól , akik ott egy Francia *Comendans* alatt őrizetben vóltak, vitézül védelmeztetett.

Mivel a' Genuai Népet, és az oda bé zárt Francia Sereget türhetetlenül nyomta az éhség *Massena* Fő-Vezér még egy próbát akara tenni.

Mintegy kétségbe esett ki-tsapott egész erejével Genuából. Egyenessen *Hohenzollern* Sereg-Ofztálját támogta meg. Hét óráig tartott a' küzködés szörnyű meg-átolkodással. A' Francziák megverettettek. Generalis *Soult* aki *Massena* után első Vezér volt Hadi-Segéttőjével (*Adjutantjával*) együtt el-fogatott. Ezen föllül sok Tiszt, és ezer köz-ember rész szerént el-esett közülök, rész szerént fogságba került; és így Genua Város meg közeléttetvén minden részről, a' Császári Néptől szoros ostrom alatt tartatott. Úgy vélem ez volt a' leg utolsó idő pont, a' mellyben még hafznos, és tisztességes fel-tételek alatt részünkről békességre lehetett volna lépni! Nem sokára ez után meg fordult a' szerentse. A' Francia Seregnek csak nem minden lépése szerentsés volt. Valamerre fordult, győzedelmeskedett.

Már most hogy közelebről láthassuk, hogy miképp vétetett környül a' Császári Armádia, és az *Maregonál* miképp győzettetett meg, a' melly ez után kevés időre történt, tegyük egy kevéssé félre Genua ostromát, és lássuk a' Francia Armádiának tett intézeteit és lépéseit *Berthieri* Vezérlése, és *Bonaparte* Igazgatása alatt.

Bonaparte Aegyptomi veszedelmes útjából minden keleptzét ki-kerülvén, szerentséssen vissza érkeze Francia Országba. Hallotta a' Francia Armádiának Olasz Országban történt szerentsétlen ütközeteit. Hallotta, hogy már Olasz Országban minden Tartományi, Városai és Erős-

ségei a' győzedelmeskedő Austriai Császári Armádiának hatalmában volnának, *Gavi* és *Genua* Városát és Várát ki-vévén; és hogy már ezen két Erősség-is ostrom alatt légyen, Párisba megy. A' Nemzet Gyűlésének Tagjait egybe hívja, tűzessen szemekre hánnya ama gondatlanságot, hogy az ő szunnyadozások által a' Nemzet nem csak előbbeni győzelmekben szerzett ditsőségét elvesztette, hanem már az egész Haza az végső veszedelemhez közel volna. Magát Első *Consul-tá* teszi. Az előbbeni Tisztviselőket nagy részént Hivataljokból ki-teszi. Új Tagokat válogat az Nemzet igazgatására. Maga pedig mint egy hatvan ezerből álló fegyveres Sereget példátlan sietséggel öfzve szed, azokat *Dizsön (Dijon)* Városába egybe gyűjti, olly pontban, a' mely mint egy *Helvetia* közepe táján lévén, mind Német, mind pedig Olasz Országtól egyenlő távullételben volna, mellyből nem csak az következett, hogy kétségessé tenné a' Császári Seregek előtt mozdulásának tzeljät, hanem az-is, hogy a' Császári Armádiának oldalán volna. (f) Azon Tartalék (*Reserve*) armádiát pedig öt részre osztá fel Bonaparte, hogy öt különböző részről ütne az eddig győzedelmeskedő Császári armádiára. Úgy rendelte, hogy Seregének egyik tagja (*Colon*) *Sz. Gothard* hegyén; másik *Sz. Bernárd* hegyén; harmadik *Simplon* hegyén; negyedik *Cenis* hegyén; ötödik pedig *Nizzánál* tsapna reá *Melas* Seregére.

(f) Mind a' Tartományok fekvése esméretében (*Geographiában*) mint pedig a' Seregeknek mesterséges el-intezésében (*Strategiában*) magát igen jártosnak lenni mutatta ez által Bonaparte, midőn nem csak Helvetia határait érdeklő hanem attól távúbb lévő Tartományokra nézve is olly helyheztetésbe tette az ő Armádiáját, hogy a' Császári Hadi-Seregek semmi képp el-nem találhatnák a' Franczia Armádiának, és az által tett mozgúlásoknak tzeljét. Mind a' *Geographiának* mind pedig a' *Strategiának* velős, és fundamentomos esmérete el-kerülhetetlenül meg kívántatik egy Hadi-Vezérben, mellynek itt Bonaparte Remek munkáját adta.

Dijonból *Lausana* felé vette az utat Bonaparte: ott *mustrát* tartott, midőn még Dijonból *Lausana* felé húsz ezerből álló Sereg útban volna. *Lausánában* titkos tanátskozást tartott Bonaparte Carnot Hadi-Ministerrel. Ez vizta tért *Parisba*, Bonaparte pedig az öt tagba (*colonba*) osztott armádiát Olasz Országi szélek felé indította illy rendel:

A' közép-tenger partján lévő Városok felé, úgy mint: *Savona*, *Vado*, *Finale*, *Noli*, *Ventimiglia*, *Nizza* Városai felé küldé *Suchet* Generálisnak segítségére, aki már akkor a' Császári Seregek által a' *Vár* vize mellé szorétva volt, *S. Hilaire* Generalist tizen öt ezerből álló fegyveres néppel.

Az Havasok (*Alpesek*) felől küldé *Turenne* Generalist egy Sereg Ofztállal, a' ki *Cenis* hegyén

által vévén Seregét *Savojából* a' *Susai* völgyön törne bé *Pedemontziumba* és a' Császári Népet szorossabb helyre nyomván Seregével *Turin* felé tzelezná.

Az harmadik Sereg ment *Simplon* hegyén *Domo-Osulán* által; mellyet vezetett *Bettencourt* Generalis.

A' negyedik Sereg Ofztál *Sz. Gothard* hegyén ment által, és *Levantina* völgyön *Bellin-gona* felé folytatta utját, *Moncey* Generalis vezérlése alatt, akinek Sereg Ofztálja mint egy húsz ezer emberből állott.

Az ötödik, és Fő-Sereg, a' mellynél *Bona-parte* többnyire maga személyessen jelen völt, *Sz. Bernard* hegyén törött által az Olafz Országí lapos *Tartományba*. Ezen Fő-Seregnél több Fő, és alacsonyabb rendbéli Generálisok voltak, a' kiknek Feje, és Fő-Vezére *Berthier* völt. Az egész több részre ofztott *Armádia* pedig *Bona-parte* parantsolatjától függött, aki mint *Első-Consul* nem tsak az *Armádiának* hanem egész *Nemzetnek* Feje vala. Ezen öt nagyobb tagokra ofztatott *Franczia Armádia* miképp folytatta az ő mozdulásait, hadi *operatioit*, és a' mi részünkről mi némő erő vettetett eleikbe, 's mi völt az intézeteinknek ki-menetele, mind addig, méglen *Marengónál* a' Császári *Armádia* magát minden részről bé kerétve lenni látná a' *Franczia Seregek* által, majd rend szerént elől beszé-lyük. (g)

(g) Az akkor történt hadi-operációkat, és a Császári Seregeknek, melynek az minden felől reánk rohanó Francia Seregek eleibe siettek, mozgásait annál könnyebben észbe vehettem, hogy éppen azon idő alatt, midőn a' két ellenséges Armádia illetően mozdulásban vala, az *Armée Commandónak* Rendelése szerént *Páviából*, melly *Lombardiában* vagyon, *Nizzára*, melly a' közép-tenger partján lévő Város, a' meg sebesítettett Vitézek Ispitáljához kell vala mennem: következőképpen *Lombardiából* az egész *Pedemontziumon*, és Genuai Tartományon által kell vala utaznom; és így minden mozdulásokat szemeimmal láthattam; sőt utóbb magam is *Marango* mellé az egész *Armádiával* *Alessandria* környékére szorítottattam, a' hol utóbb ama szerentsétlen tsata történt vala. Addig-is pedig lássuk Bonaparte intézeteinek továbbá való folytatását.

Az első bé jövetelére a' Francia Seregnek leg alkalmatossabb helynek ítélte Bonaparte *Aosta* völgyét. Az Armádia fő Seregének által tételére valóztatott *Sz. Bernard'* Hegye. Már az Havasok allyához érkezett *Május* közepe táján 1800 dik esztendőben a' Francia Armádia *Berthier* Vezérlése alatt, aki tsak ugyan ezen Sereg mellett maradott személyessen. *Berthier* Seregénél voltak: *Murat* (Bonaparte Sógora) és *Duchesme* akkor General Lieutinantok. Ezekből esmég fűgnek *Harville*, *Bondet* és egyéb Generálisok. Ezen Seregek számára General *Morreau* más fél millio *Portio* kenyeret küldött vala

Helvetziába, azokból az élés-házokból (*Magazinumokból*) melyeket Sváb Országban az Austriai Császári Armádiától el-vett vala.

Midőn Sz. Bernárd hegye talpánál állana a' Franczia Sereg, előbb hogy sem azt az hegy oldalának neki indéttaná, *Berthier* Fő-Vezér illy Hírdetményt közlött vala velek:

K a t o n á k !

A' Renuzi Armádia fényes győzedelmeket téfszen. Az Olasz Országi Armádia magánál számossabb ellenséggel küszködik, és az ő Vitézi bátorsága által az ellenség győzedelmeit kétségessé teszi. Bajtársaim! néktek ezen két Armádia dicsőségére kell törekednetek, és az havasoknak tulsó részét, mint Franczia Vitézségnek pállya mezeit el-kell foglalnotok. Válofztott Vitézek! Itt van az küszködésnek ideje! út az óra! ég-e szívetek azon kívánságtól, mellyel azon régi Vitézekhez hasonlók lenni ohajtotok, akik olly sokszor győzedelmeskedtek? Meg tanuljátok Ti tölők az szükségét szenvedni, és az nehézségeket meg vetni, mellyek az háborúval öszve kaptsolva vagynak. El ne felejtsetek, hogy az hadakozás a' Vitézi bátorság, és szoros rendtartás által gyámolítottatik. Katonak! Bonaparte közlélt hogy a' ti új győzedelmeiken örvendezhesen. Meg fogjátok néki mutatni, hogy Ti színte olly vitézi bátorsággal bírtok, mint azok, akik

az Armádiánál vitézségeket esméretessé tették. Franciaország, és az Emberiség békesség megszerzését várja tőletek, és Ti azt végre hajtandjátok.

Ezen beszédet közölvén velek *Berthier* Fő-Vezér, melly közben Bonaparte-is *Lausanából* oda érkezett; néki indétja a' Népet amaz irtóztató hegynek. Erre föl mentekben *Sz. Moritzon* által mindenütt a' *Rhone* Vize partján föl egélf *Martinakig* útaztak. Itt egy kevés pihenés után egélf *Sz. Péterig* minden nehezebb bagageájakat elvitték magokkal mint egy két mértföldnyire, a' hol már az hegy igen meredek vala. A' mint a' *Rhone* Vizét hátra hagyták *Martinek* felé, mindenütt kösziklák között lévő szoros torkolatkonn kell vala menni, a' melly olly keskeny, hogy az ott le rohanó *Dranze* Vize sok helyen a' kösziklák között lévő torkalatot egészen elfogja. Nehéz volt itt, főképp a' lovas Seregeknek által menni; mert sok helyen egyik szikláról a' másikra az úgy nevezett gyalog hidatskákon kellett vala által léptetni lovaikkal, a' hol száz ötven ölnyi mélységben foly alatta a' *Dranze* Vize. (h) *Martinek*nél kezdődik a' meredekebb oldala az hegynek, és két mértföldnyire *Sz. Péterig* mind föllebb és föllebb emelkedik; az legmeredekebb része tsak ugyan *Sz. Péternél* kezdődik, a' melly meredeknek tetéje leg magossabb része *Sz. Bernárd* hegyének. Ettől mint egy tizen hat mértföldnyire esik *S. Gothard*. *Simplon* hegye pedig mint egy tizen két mértföld-

nyire vagyon; a' mellyek közül minden egyikenn egy Francia Sereg Osztál maséroz vala.

(h) Nehéz volt azt tsak gondolni-is, annál inkább el hinni, hogy *Bonaparte* ezen alkalmatlan, és ezer akadálokkal nehézkes útat valószíza Hadi Seregének által tételére: azért *Bonaparte* abból semmi titkot nem tsinált, hanem még a' Párisi újság levelek által ezen szándékját egész Európába ki trombitáltatta. Sőt akkor ezen hír terjesztését annál inkább el-nem akarták vala hinni még olyanok-is, akiket a' dolog közelebről érdeklött vala. Csak ugyan való dolog az, hogy *Hanibal* idejétől fogva senki ezen utat Hadi Seregével nem próbáltatta. *Hanibal* volt első aki a' *Poenusokat*, a' mint *Titus Livius* kellemtessen leírja, a' Romaiak ellen amaz írtóztató járatlan Havasokonn által vezette. *Bonaparte* volt második, aki *Hanibal* példáját követvén azon nehézségeket hadi Seregével meg győzte.

Az Havasokonn által jövő Sereg első Osztáljának (*Avantgárdnak*) Fő-Vezére volt *Lannes* Generalis a' kinek Serege esmég két osztálból állott. Egyiknek, és ugyan az elsőnek Vezére volt *Gassendi*, másiknak pedig *Chabran* Generalis. Ezen *Avantgarde*, vagy-is Előljáró Sereg két napot töltött az hegyen való által tételében az hadi szerfzámoknak. Az ágyúkat kortsolákon, a' puskaport, és egyéb hadi-szert (*munitiót*) öszvéreken rész szerént, rész szerént emberek tulaidon vállaikonn vitték által. A' Szeke-
rek üressen húztak által az hegyeken. Négy

egész nap szünet nélkül nyomúltak a' Franczia Seregek Sz. Bernard hegyének akadályos kőszikláin által.

Májusnak 18-dik napján már mind az Első *Consul* Bonaparte, mind pedig a' Fő Vezér Berthier az Havasok talpához Olasz Ország szélére jutottak. Itt parantsoltatott *Lannes* Generálisnak, aki az Homlok Sereget vezeté, hogy az ő huzon négy Battalionból álló fegyveres Népével *Aosta* felé sietne. Csak egy *Battalion* volt akkor *Aosta* őrzésére a' Császári Népből. Ezen tsekély számú hadi nép elsőben *Aosta* mellett lévő partonn vett állást (*Positiót*) magának. — Onnad az Városba húzódott; végtére látván a' Franczia nagy erőt ezen kis Sereg *Aostát* elhaggyá és *Chatilon* felé hátra húzza magát, 's Generalis *Vukasovichnak* Seregével egybe kaptsolódik. Ezen első bé jövetelében *Turint*, és a' *Pó* vize torkolattyát látszott leg inkább fenyegetni a' Franczia Sereg, de ugyan tsak a' Császári *Armádia* előtt kétséges, és el-födözve volt a' bé jövő Franczia új Seregnek tzelja 's szándéka.

Ivrea Vára volt, a' mellyet minden erővel meg tartani szükséges lett volna a' Francziák ellen; ezt még-is tsak hamar hatalmok alá kényszerítették a' Franczia *truppok* *Lannes* Generálisnak vezérlése alatt. Ezen Császári Seregetskét, melly *Aostából* *Chatilon* felé vonta magát, és azon környékben lévő dombossabb helyeket szállotta meg, nyomba követte; vele voltak *Mallet* *Matrie*, és *Manioni* Generálisok-is, akik az *Ge-*

nerál Stádbhoz tartozandó Tiszteknek egyesített erejével reá ütnek a' Császári Seregre, mellyből minekutánna száz el-esett volna, a' többi, el-szélledvén az egész *Aostai* völgyet a' Francziák el-foglalására hagyta; melly Völgyet úgy tekéntett a' Francia Sereg, mint egy ki-nyitott kaput, mellyen minden akadály nélkül az Olasz Ország laposságra beljebb mehettek.

Így utat tsinálván azutánna tóduló Francia Seregnek *Lannes* az *Avantgárdnak* Vezére, egyenessen *Ivrea* Vára ellen megy; azt ostrommal bé kerétti, a' melly Várban a' *Kinszky* Regimentjének két Battalionja őrizetet tartott. Ezen őrizetet a' Várral együtt körül veszi az ostromló Francia Sereg. A' meg szállott várnak Segétségére jön Császári Generalis *Briey* négy Battalion Gyalogsággal. Látván azomba hogy lehetetlen volna a' Francia ostromló Seregnek nagy erejét ki-állani, a' melly hatszorta nagyobb vólt az ostromlatott Császári Seregnél; vissza vonta magát és *Hadi* Generalis Seregéhez, aki *Romanonál* két lovas Regimenttel áll vala, kaptsolódott. *Ivrea* Vára pedig, nem lévén védelmező Segedelemhez semmi reménsége, fel adta magát; és így ezen Erősség, melly a' *Sz. Bernard* hegyén által tört, és az *Aostai* völgyön *Pedemontziumban* rohanó Francia Seregnek sok akadályokat tehetett volna, Francia kézbe esett.

Még az egy *Bard* Vára látszott a' Francziáknak akadályjára lenni. Ennek meg vételére maga

a' Fő-Vezér *Berthier* személlýessen mégýen; és minekutánna *Difour*, *Loison*, *Chabrac* Generálisoknak Seregeit a' Vár körül ostrom rendbe állította volna, oda érkeze *Lannes* Generális is *Ivrea* vára meg vétele után, aki hogy *Bard* ostromlását hathatóssabban eszközölhesse, a' vár környékének dombosabb heleit szélleste meg, és két négy fontos ágyúból, mellyeket Alvaróból oda hirtzolt vala, a' Várbéliek ellen foganatosan tüzelt. A' Várbéliek az Ostromot ki-nem állhották. Alkudni kezdettek, és *Junius* első napján alku (*Capitulatio*) által a' vár *Berthier* Fő-Vezérnek által adatott, Ezen Várnak elfoglalása igen szükséges vólt a' Francziáknak, hogy az Aostai völgyön Helvetiával való közlés (*Communicatio*) nyitva lehessen.

Parantsolatot adott azomba *Berthier* Fő-Vezér *Lannes* Generálisnak, hogy *Brey* és *Hadik* Császári Generálisok Seregeit, akik a' *Romanoi* dombokonn tanyáztak vala, szélleste-el, onnand pedig Gróf *Pálffy* Generalis vezérleése alatt lévő Sereget, a' melly *Chiusella* vizéntúl állopoda meg, *Turin* felé szélozván ostrommal támodná meg. Ezt azért parantsolá *Berthier* Fő-Vezér, hogy a' Császári Armádiával annál inkább elhitesse, hogy az leg nagyobb Francia erő *Turin* Városára szélozna. Ezen hibás vélekedésben hogy annál inkább meg erősétse a' Császári Népet *Lannes*, az *Avantgárdával* *Turin* felé megy, *Brey* és *Hadik* Generálisok Hadi-Serege után, hogy őket szélleste-el. Ez meg lett. Onnand megy

Chiusella Vize partyához *Pálffy* Generalis Serege ellen. Oda érkeze *Májusnak* 26-dikán; és ezen Sereget is meg verte, el-üzte. Ez véres tsata volt: a' Francziák részéről az 6-dik fél Brigáda kezdette a' verekedést: ennek közepe a' hidon nyomult által a' Vizen. A' Császári részről az első tsapatban (*treffben*) a' Kinszky Gyalog Regemente állott, a' második tsapatban pedig egy *Banális* Regiment, ezek valamennyin egyfzerre tüzet adtak a' fél Brigáda ellen. Egy kevesé őket fenn tartották; éppen azon idő pontban *Gency* Generalis vezérlése alatt egy más Brigádának fele nyomult által a' vizen. Ezek a' Császári két Regimentet oldalaslag támogták meg (*Flankba vették*) és szaladásra kényszerítették. Az harmadik tsapatban (*treffben*) Lovasság állott, akik közül a' Császár Huszárai különböztették magokat, mint hogy ezek azon két fél Brigádába háromszor vágta béké, de a' Francia Sokasság ezeket is hátrább nyomta, annál inkább, hogy az egyéb ott lévő lovasság szunnyadozva tétovázott az ellenség előtt, akikbe hogy maga Vitézi példájával lelket öntsön Gróf *Pálffy* Generalis, a' kinek vitézségét még az Ellenség magais magasztalta, az homlok-rend eleibe nyargalt, rettenhetetlen bátorsággal neki vitte a' lovasságot az tüzet 's halált okádó ellenséges rendnek; midőn így az homlok-rend előtt nyargalna, karátsal agyon lövetett. A' *Battáliát* el-vesztettük, 's a' Francziák *Dora* *Baltáig* előre nyomultak. Ezen ütközetben, melly *Ivrea*n innend a' *Chiusella*

sella Vizénél volt, Gróf *Pálffy* Generalisunkon kívül hat Tisztet, és négy száz köz-embert veszítettünk. A' Francziák közül *Dumont* és *Barret* Obersterek sebesítették meg, és így ezen ütközet elvesztésével az egész *Aosta* völgye tárva nyitva volt az *Havasokonn* által költözött *Francia* Seregek előtt, akik képzelhetetlen sietséggel siettek a' Császári Armádiának minden részről való bé keréttésére. Lássuk azomba mitsoda lépésekkel törekedett ezen tzélnak el-érésére azon Hadi Sereg, melyet Bonaparte *Nizza* felé küldött, hogy a' Császári Armádiának el fogattatására azon részről vesse meg az hálót.

Minekutánna *Melas* *Suchet* Generálist a' *Var* vizén által nyomta, és a' Császári Seregeket azon *Víz* partyáig terjesztette volna, *Gorup* és *Knesevich* Generalisokat a' *Tenda* hegyén által *Coni* felé küldötte, hogy *Pedemontziumban* táborozó *Kaim* Generalist meg erősítenék, mint hogy már akkor a' *Francia* Seregek el-érkezéséről nem kételkedhetett. Bizonyos hírt vévén pedig Bonaparténak az *Havasokon* való által költözéséről a' *Var* vize táján álló Seregnek igazgatását *Elnitzre* bízta, maga pedig *Pedemontziumba* sietett, hogy Bonaparténak hadi intézeteit ellenkező intézetekkel meg-erőtlenítse.

Azon Hadi-Sereg, melyet Bonaparte *Nizza* Városa, és a' közép-tenger felé küldött *Suchet* Generálisnak segítségére, *S. Hilair* Vezérlése alatt el-érkeze *Var* vize mellé. Ezen Sereg tizen öt ezer fegyveres népből állott. Ezek meg-

támodták *Elnitzet* a' *Var* vize mellett lévő sán-
tzokba, onnand ki-verték. Nizza alá húzta ma-
gát *Elnitz*, de ugyan tsak látván az veszede-
lmet, *Majusnak* 29-dikén éjjél utánn két órakor
Nizzát el-hagyta. Nyomában vólt *Suchet*, és
reggel öt órakor a' Kultsok által adattak néki
Nizzába a' Város Elöljáróitól, és ugyan akkor a'
negyedik Sereg Osztály *Clauzot*, a' Lovasság pe-
dig *Quesnel* Generalis Vezérlése alatt bé rukkolt
Nizzába.

Sietett ezen részről bé ütött Franczia Sereg
Elnitz Generalis utánn. Ötet bé-érték *Brunet*
Brigádája, és az ötödik Osztál *Rochamber* Ge-
neralis Vezérlése alatt. Reá ütnek *Elnitz* Sere-
gére: azt újonlag meg-verik.

Illy veszedeelmes ki-látások között *Elnitz*
Pedemontzium felé sietett Bonaparte eleibe, mi-
dön mindenütt nyomában volna *Suchet* és *S.*
Hilair Generalisok Serege. Ugyan tsak *Elnitz*
két útonn vezette Seregeit, egyik Osztály ment
Tenda Hegye felé *Cóninak*, a' másik Osztály pe-
dig a' tenger partyánn; de mind a' két út igen
keskeny, és veszedeelmes vala, ahol tudniillik a'
Franczia Sereg meg-szárnnyolhatta, oldalba ve-
hette őket. Nem volt más mód a' dolog el-iga-
zértására, meg indéttya azért Seregeit *Elnitz*.
Az Hufzárság, és három Gyalog Regiment *Ten-
da* Hegye felé *maséroztak*; öt Batalion Granaté-
rosság, és két Gyalog Regiment a' tenger part-
ja felé való útonn. Egy tsoport Francziaság *S.*
Martonnál a' *Var* vizén által akartak menni, és

a' Császáriaknak , akik *Tenda* felé vették az ú-
tat , Sospellonál eleikbe kerülni , de tzéljokat
akkor el-nem érhatték. El-érték pedig Májusnak
30-dik és 31-dik napján. Ez nap' egy Ofztály
Franczia Sereg meg-támodja *Elznitz Corpussát*;
ezek midön hevesen verekednek , egy más Ofz-
tály Sereget küld *Suchet Conovaza*, és *Col-No-*
ger felé, anélkül, hogy a' Császáriaktól észbe vé-
tetnének. Ezek oldalaslag el-tsúfzván a' Császá-
ri Sereg mellett , annak eleibe kerültek *Sospel-*
lóba, és ezen fő *Postot* sietség és hadi fortély
által el-vették a' Császáriaktól , és egész *Perusig*
előre nyomultak. Olly veszedelmes fekvésben
vólt itt a' Császári Sereg , hogy annak jobb szár-
nyát a' Franczia Se regnek bal szárnya *parallele*
végéslen végig oldalba vehette. Úgy-is lett Ju-
nius 1ső napján *Suchet* esmég meg támodja *Elz-*
nitz Seregét , abból , a' hegyek tetején oldalról
menvén , első reá rohanással három *Battalliont*
el-fogott , a' többit el-szélesztette , ama hires
Milles-Fourches ágyúzo sántzot (*redutot*) el-fog-
lalta. A' rémülés nagy volt, és mezfze terjedett;
Tendában-is, melly ama temérdek magosságú
Tenda hegyének oldalánn építettett rongyos vá-
rosotska, nagy rémülésben vólt az egész Nép.
Az ott lévő Császári Magazinumok meg gyűj-
tattak, ne hogy azok az ellenség kezére jussa-
nak , mellynek füstjét és lángját szemeimmel
láttam. (i)

(i) Ezen egész esetnek szemmel látó tanúja
voltam. Éppen akkor , amint feljebb említettém,

Páviából melly Lombardiában vagyon , az Armátiát Igazgató Széknek rendeléséből *Nizzára* , melly a' közép-tenger partján lévő Város , a' sebbe esett katonák Ispitályához útaztam. *Majusnak* 31-dikén a' *Tenda* Hegyén által mentem. *Juniusnak* első napján, melly napon éppen Pünkösöd első ünnepe esett, ugyan *Tenda* nevezetű városatskába maradtam , melly Városotska ama szörnyű magosságú , és a' közép tengert határozó *Tenda* Hegyének tulsó oldalán fekszik. Hogy inend meg nem indúltam, Pünkösöd napjára nézve tselekedtem. Szerentsés intézet volt részemre , másképp az ellenséges *truppok* közé, és bizonyos veszedelembé véletlenül egyeledtem volna. Csak ugyan volt részem a' rémulésben, midőn az elszélleltett Császári Seregeknek szakadványit nagy rendetlenségben *Tenda* felé szaladni láttam. — Nyakunkon volt a' veszedelem. Az ellenség pihenés nélkül felénk sietett. A' élésházakat (*Magazinumokat*) önön magunk meg gyújtottuk, hogy az közeléttő Ellenség annak hasznát ne vehesse ; magunk pedig nagy ijedés között a' *Tenda* Hegyén föl *Limone* és *Cuneo* felé siettünk.

Menerd Francia Generalis *Saorgio* és *Fonkin* felé másérozott , hogy a' Császári Sereget *Tenda* Hegyével való ölvze kaptsolástól (*Communicatiótól*) egéfzen el-zárja, meg támodja az ott lévő Sereget ; el-fog belőle négy százat. Itt nyakra-főre szaladni kellett az ott lévő Császári Seregnek , melly az hegyek között való terhes szaladásban kéntelen volt ágyúit az Ellenség ke-

zére hagyni. Már itt a' *Tenda* út a' Francziák hatalmában volt, azért-is a' *Furconi* sántzokban egy kevesé meg pihentek; *Elznitznek* pedig az egész *Corpussa* már itt a' tenger partja felé szorúlt. *Brunet Brigadája Junius* 3-dik napján *Eigna* és *Dolce-Aquaig* előre nyomúlt. *Elznitz* pedig sietett hogy ezen veszedelmes útból, melybe seregével szorúlt, tágosabb helyre juthasson; annál inkább, hogy a' *Tendai* igen hathatós *Pas-sus* Francziák hatalmában lévén, ne hogy ezen szoros úton az egész Serege a' Francziáktól felmángoroltassék, a' vagy a' *Pedemontziumi* térségbe a' Francziáktól meg-előztetvén, az út előtte el-vágattassék. Ez nem volt tsupa puszta gyanóság, mert *Suchet* a' *Tendai* utat el-foglalván *Corpussának* egy részével *Cuneo* felé a' *Fanarus* Vize folyása mellett masérozott, más részről pedig a' közép-tenger partjára terülő Városokat úgy mint *Nizza*, *Ventimiglia*, *Finale*, *Noli*, *Vado* és egyéb Városokat szálla meg, midőn a' Császáriak minden őrizetjeiket nagy sietséggel onnad vissza húzták. És így ezen részről-is a' Császári Armádiának el-léven vágva az útja *Pedemontziumbu* *Alessandria* felé beljebb nyomott. (k)

(k) Valamint minden felől nyomtatott a' Francziák által a' Császári Armadia, úgy az mindenfelől nagy zúr-zavarban volt. Azt igen gondos előre látással rendelte vala Császári Fő-Vezér *Melas*, hogy a' Császári Seregeknek menedek-helye *Alessandria* Városa lenne; azért

minden el-széledett Regementeknek tévelgő tagjai Alessandriába utasítottak ; a' mint hogy utóbb az egész Császári Armádia Alessándria Városába , és azt környékező határba gyűlt vala öszve. Lássuk most mi történt más részről, tudniillik *Berthier* Seregénél, mellynek előljáró tsapatját (*avantgardáját*) vezette *Lannes*.

Lannes, *Chiusellánál* történt Izerentsétlen ütközet után, mellyben Gróf *Pálffy* Generálisunkat el-vesztettük , az egész Gyalogsággal *Chivasóba* ment, melly útjával a' *Pó* vizén való által menetellel látizott fenyegetődni ; de ez hadi-fogás volt: úgy mutatta, mintha a' *Pón* által menvén *Asti* felé tzeleozna, hogy az *Apenniai* Hegyekenn által jött Sereggel magát egyesítse. El-hitette magával a' Császári Armádia, hogy a' Francia Erőnek leg nagyobb része a' *Pó* torkalattya felé menne, azért a' *Turin*nál álló Sereg a' *Pó* partjára *Chivasónak* által ellenébe masérozott. Ezen hibás vélekedésben annál inkább megterősödött a' Császári Sereg, midőn hallotta, hogy maga Bonaparte *Chivasoba* az *Avantgárdához* menvén mustrát tartott volna ; azomba ez tsupa szem fény vesztés volt. Sőt *Murat-is* látván, hogy *Lannes* Generálisnak tsalfa mozdulása hibás vélekedésbe hozta a' Császáriakat, élt az alkalmatossággal, 's ő-is Seregét *Chivaso* felé indétja. — Azomban öt ezer lovassággal, és *Moncier* Generálisnak Sereg Osztáljával hirtelen félre tsap, és *Vercellit* el-foglalja, ahol rés-kásával, búzával és zabbal tele páhókat (*Magazinumokat*)

talált, melly hasznos Zsákmánhoz minden vér-
ontás nélkül könnyen juthatott. *Muratot* nyom-
ba követte *Vercellibe Bonaparte* és *Berthier Fő-*
Vezér, úgy, hogy Majusnak 30-dikán a' Fran-
czia *Quártél Vercellibe* volna. Már maga *Lan-*
nes is, aki eddig az Elöl-járó Sereggel olly tsal-
fa mozdulásokat tett, látván hogy a' Császári
Seregeket hibás vélekedésbe hozta, mivel más
felé húzták erejeket, nem pedig a' merre való-
ságos, de titkos szándékjok volt menni a' Fran-
cziáknak, maga-is *Majusnak* 29-dikén éjtszaka a'
Dora Vizén által menvén, Majusnak 30-dikén
Vercellibe érkezett, és mint maga Seregét, mint
pedig azon öt ezer főből álló Seregets két, melly-
nek Vezére *Chabran* Generális volt, Bonaparte
Seregéhez kaptsolta. *Berthenourt* Generalis pe-
dig, aki a' *Simplon* Hegyén jött vala által, há-
rom ezer emberek *Pulanzánál* a' *Lago-Magiore*
partján álván a' Császári Seregnek bal szárnyát
fenyegette. (1)

(1) Méltatlanúl rágalmaztatik némelly külső
Országíróktúl *Melas* Vezérünk, azért hogy ő
azon idő alatt, még az Ellenség az Havasok in-
nendső részén a' Császári Armádia ostromlásában
foglalatoskodott, hogy, mondám, azon idő alatt
bé nem tsapott Francia Országba, ésj úgy Bo-
napartét Hazája oltalmára Francia Országba vi-
fza térni nem kényszerétette, annál-is inkább, a'
mint azon tudatlan rágalmazók mondják, ezt
tselekedhette volna, mint hogy, az ő hibás állét-
tások szerént, *Pedemontziumnak*, és *Lombardiá-*

nak minden Várai elegendő őrizette meg valának töltve. — A' kik így okoskodnak, vagynak pedig Németh Országának több réfzeiben világosságra jött könyvek, mellyek ezen vélt hibáért keményen letzkézik *Melas* Vezérünket, valóban nagyon hibáznak; sőt azon Tudósotkák nyilvánosságosan mutatják, hogy azon Tartományoknak, mellyben esett dolgokról írnak, igaz esméretével nem bírnak — Elsőben azt hibásan állítják, mellyet mint egy allap (*fundamentum*) gyanánt vesznek fel, hogy a' *Pedemontziumi* Várok elegendő őrizettel voltak meg erősítve. Ez hibás állítás, mert sok Erösségeink katona őrizet nélkül voltak; egyebekben pedig igen kevés volt a' Várt őrző katonaságnak száma. Ezt magam szemeimmel láttam: így *Pávidban*, ahol a' Tartalék ágyúzó-szer (*reserve artillerie*) volt, nem volt több két *Divisio* az az négy száz enyhány főből álló katonaságnál: egyik *Divisio* volt a' *Religioso* Regementjéből, másik pedig a' *Tirolisi* Vadászokból, *Tortona* Várában *Brigido* Generalis Vezérlése alatt hasonló képpen két *Divisio* és egynehány Pattantyús. *Ceva* Várában nyolcz *Compania*, *Cuneoban* négy *Compánia* és kevés számú sántzásók. *Geracola* egy *Compánia* és így a' többi Várokról szólván — Mitsoda okosság lett volna tehát *Melas* Vezérünktől *Pedemontziumot* és *Liguriat* el-hagyni és Hadi Seregével Francia Országba bé tsapni? Vallyon nem adta volna-e az Olasz Orzági Tartományokat illy formánn által az ellenségnek midőn azok

nak minden Erősségei, majd csak nem minden őrizet nélkül voltak? Sőt bé ütvén Francia Országba nem ment volna-é önkint olyan keleptzébe az egész Armádiájával, ahonnan ki jövetelre való út Bonaparte Armádiája által el-lelt volna vágva? mert, ha azon Tartományoknak fekvését a' maga valóságában veszfűk, minekutánna *Melas Pedemontziumból*, és *Liguriából* Francia Országba bé tsapott volna, azonnal azon ki üresült Tartományoknak el-foglalásában nyomába lett volna *Bonaparte*, és így *Melas* Armádiájának Napnyugot és Ejtzak felől lett volna Francia Ország, tehát ellenséges föld, Dél felől lett volna a' közép-tenger, Napkelet felől pedig, az az hátulról állott volna *Bonaparte* az egész erejével. Így tehát bé ütvén Francia Országba olly állásban helyeztette volna magát, a' hol az egész Armádiája el-lelt volna fogva. Tovább azt kérdezem itt *Melas* Vezérünk ráglmazóitól, ha lehet-é a' mostani hadakozás módja szerént egy armádiát olly helyre indítani a' hol számára készített élés-házuk (*Magazinumok*) nintsenek? Azok előtt, akiket az okos előre látás, és tapasztalás vezérel, bizonyos dolog az, hogy egy egész armádiát olly helyre mozdítani nem lehet, a' hol kész élés-házok (*Magazinumok*) nintsenek. Ha az Armádia olly helyre vitetik, ahol élés-háza nintsen, már az meg vagyon győzve, el-vagyon vesztve; annak meg győzésére el-vesztésére se ágyú, se puska, se más ellenséges fegyver nem szükséges. Elég ellensége néki az éli-

ség, a' melly a' győzhetetlen várokat-is meggyőzi. Így tehát ezen tekintésben némelly külső Országai Tudósotskák méltatlanul rágalmazták *Melast* és annak Vezértársait. Azt sem vethetjük szemére *Melas* Vezérünknek, hogy miért nem erősítetett meg tehát nagyobb számú őrizettel a' *Pedemoutziumi* és *Lombardiai* Várokat? Ezt ő nem tehette: mert az eleibe adatott Hadi *planum* Genua Városának és Erösségének meg vételét elkerülhetetlenné tette. Ezen Erösségnek meg vételére pedig szükséges volt még a' Várookban fel oltott őrizeteket-is onnand ki húzni, és Genua környékire az ostromló Seregekhez vinni, mind hogy Genuát környékező ama szörnyű *Liguriai* hegyeknek el-foglalása, és Genuának ostrommal való bé keréttése szükség képpen nagy számú hadi Sereget kívánt. Ezen tekintetben-is meg felelt *Melas* az ő Vezéri kötelességének, mind hogy ő *Massena* Francia Fő-Vezért Genua föladására kényszerítette.

Midőn Bonaparte *Vercellibe* érkezett, a' Nép ötet nagy örömkialtással fogadta. *Murat* Generalis parantsolatot vett, hogy *Vercelliből* a' *Sessia* vizén által menvén, *Novarra* felé egész a' *Ticin* vizéig előre nyomúljon. Ezt végbe vitte, ambár nem kis akadállal: mert a' Császári Sereg *Ticin* vize mellé voná magát, midőn előbb azon vízen lévő hidat el-bontotta volna. *Murat* azomba tizen négy lovas Regimentet, és egy *Granatéros* Battalions vévén maga mellé azon tsekély, és csak két lovas Regimentből álló

Császári Seregetskét el-szélesztette, 's Hadi Seregét a' *Ticin* vizén által tette, mellyet követtek a' több Francia Seregek-is; és így a' *Majlandi* Hercezség' el foglalására tárya-nyitva volt a' Franciaák előtt az ajtó. Midőn ezen lépéseket teszi *Murat*, azon idő alatt *Lannes* sem henyél hadi Seregével: parantsolatot kapott tudniillik *Lannes* hogy *Vercelliből Pávia* feléj nyomúlna, a' hová Juniusnak 3-dik napján el-is érkezett jó koránn reggel. Itt sok élés-házakra (*Magazinumokra*) talált. A' mi pedig az hadi-szert illeti, mint hogy az Armádiának Tartalék-ágyúi (*Reserve artillerie*) Páviában voltak ez-is mind Francia kézre került; nevezet szerént tíz ezer mázsa puska-por, öt száz ágyú szekérestől, és ezekhez tartozandó golyóbitsokkal együtt *Lannes* hatalmába került. Betegek-is, és sebesültek, akik az ott lévő katona Ispitályban voltak, és akiket úgy-is olly sietséggel el-vitetni nem lehetett, mint egy tíz ezeren Francia kézbe estek.

1 Minekutánna *Murat* a' maga Lovas Seregét *Ticin* vizén által tette volna, *Brudet Loison* es *Victor* Generálisok magok Sereg Osztáljaival ötet nyomba követték, úgy, hogy Juniusnak első napja egészen ezen Seregeknek a' *Ticin* vizén való által tételében telt-el melly Seregek Junius 2-dik napján *Murat* Generalis Vezérlése alatt *Majlandba* érkeztek a' hol az Város kultsai néki által adattak. Három óra alatt *Bonaparte* maga-is *Majlandba* jutott, ákit az egész Nép öröm-

nek fzembe tűnő jeleivel fogadott. — *Murat* pedig tüstént az ottani *Cittadellának* ostromlásához kezdett: azt Seregével bé kerétette. Ez mind olly sietséggel ment végbe, hogy a' Majlandi Nép tsak 24 órával előbb tudta meg tsak azt is, hogy a' Franczia Sereg az Havasokonn által jött Olafz Országba. Ugyan tsak az nap estve tudta meg *Bonaparte*, hogy *Ticin* vize partyán egy Seregetske Császári Lovasság volna: ezeknek el-nyomására *Monier* Generálist küldé. Ez *Turligo* nevezetű falunál egy kemény tsata után a' Császáriakat helyéből ki-nyomja, két százot hadi foglyokká tesz, és mivel a' falubéliek is a' Császári Népnek védelmére voltak, valakit az falusi Népből találtak, azt mind vad kegyetlenséggel öfzve vagdalták, úgy, hogy azon falusi népből három százon vérbe keverve halva találtattak.

A' többi Seregeknek Vezérei illy parantsolatot vettek *Bonaparte* első Consultól: *Berthenourt* Generálisnak, a' ki *Simplon* Hegyén való által jöve tele után *Juniusnak* 3-dikén *Aronába* érkezett, parantsoltatott, hogy Seregével a' *Brestiai* Hegyeknek meg-szállására sietne. Az *Aronai* *Cittadellának* ostromlása pedig, melly az *Lago-Maggiore* partján fekszik, *Lechi* Generálisra, aki a' *Cisalpinai Legiónak* Vezére volt, bízott, A' *Cittadella* meg-vétele után az *Cossanovába*, onnand *Bergamóba* onnand pedig *Brescia* el-foglalására küldetett, aki ezen útjában *Lago-Magiorén* volt *Flotillát* hatalma alá kerétette. On-

nand az *Ada* vizén által menvén *Bergamóba* ötven embert és négy ágyút fogott-el az Császáriaktól. *Duchenes* Generálisnak parantsoltatott, hogy szálja meg *Lódit*, és az *Ada* vize környékinn előbre nyomúljon. *Mohcey* Generalis parantsolatot vett, hogy maga seregével, melyet *Sz. Gothard* Hegyén hozott által, *Velinczonából* *Varezába* jönné, és *Vukasovich* Császári Generálisnak Seregét figyelemmel tartaná. *Betten-court* Serege, melly a' *Simplon* Hegyén jött bé Olasz Országba, *Valenzában* állapodott meg. — *Chabran* Serege az *Aostai* völgyben állott, úgy, hogy egyszer 's mind *Ivrea* Várának oltalmára-is ügyelne. *Turean* Generalis, az néki adatott parantsolat szerént *Susa* és *Rivoli* között állott, és *Turinnd* táborozó Császári Sereget vigyázással tartotta. Képzeltetetlen volt a' *Francia* Seregnek szerentséje! *Loison* Generalis *Crema* elfoglalására küldetett, aki *Crema* meg vétele után *Orczinovit* foglalta el; *Orczinoviból* pedig *Bresciába* ment, a' hol *Loudon* Császári Generalis egy seregetskével állott. *Loisonnak* Serege igen nagy volt. A' Császári Sereg egészen elnyomatott. *Loudon* a' maga Személyét nagy bajjal szabadéthatta meg. *Murat* a' Lovassággal *Nozettnd* által menvén a' *Pó* vizén *Piaczenca* felé vette az útát. *Piaczenca* Várának *Commandánsa* *Mosel* Császári Generalis völt. Ez, látván az őrizetben léyő Seregnek a' *Francia* ellen való elégtelenségét, egész erejét *Cittadellába* húzta. Bár a' *Magazinumokat-is* a' *Városból*

oda bé hordatta volna! mert, oda érkezvén *Murat* ama nagy *Magazinumokot*, melyek *Piaczenca* Városában voltak, *Franczia* Armádia számára el-foglalta. Egy *Courirt-is* fogott-el *Murat*, akit *Melas* Fő-Vezér nyomos tudóséttásokkal Bétsbe indétott vala. Ezen *Courirnál* lévő írásokból meg tudta *Murat*, hogy *Alessandriában*, melly a' Császári Armádia Menedek helyének válofztatott, kevés elesség volna. Valamint *Murat* *Piaczenzába*, úgy *Duchesne* Generalis *Cremonába* küldetett Bonapartétól egy sereg osztállal, olly parantsolat mellett, hogy az ett lévő Császári *Ruha-Magazinumot*, mellyben negyven ezer katonára való *Mondur* volt letéve, pufztétaná ki. Ezt nagy sietséggel végbe vitte. (m) *Pizzigethone* erős várnak ostromlására pedig *Bourfier* Generalis tizen öt ezer emberrel küldetett. A' többi Generalisoknak állásai így osztattak föl: A' *Majlandi* Tartományban *Ticin* és *Adda* vizei között *Moncey* Generalis állott. *Chivasó* és *Cassale* között *Lapoype* Generalis négy ezer emberrel. *Valenczának* által ellenében a' *Pó* partjának földözetére *Chabran* Generalis állott öt ezer emberrel. Maga *Bonaparte* *Majlandban* volt a' *Franczia* Sereg derekával, melly Seregnek *Avantgárdája* *Lannes* vezérleése alatt *Parsánál* állott.

(m) Midőn *Duchesne* *Franczia* Generalis *Cremonában* lévő Császári *Ruha-Magazinumot* el-foglalta, igen keze erányában lett volna néki az Armádiánál lévő Császári Tiszteknek *bagageája-is*,

melly előbb *Pávia* tájjékán volt, onnand pedig az veszedelemnek híre futamodván hátrább vite-tett; tsak ugyan ezeket, utánnak nyargalván bé érhette, 's el-is foghatta volna *Duchesne* Generalis, sőt kedve-is volt hozzá; de, amint mon-datódott, erre Bonapartétól engedelem nem ada-tott néki. Már ezt akár emberiség meg bizo-nyíttására tselekedte Bonaparte nem akarván a' Császári Tiszteket szerentsétlenné tenni, akár pe-dig azért, hogy Seregei a' Fő hadi erőtől (a' *Centrumtól*) megszíze el-ne szélledjenek, az tsak ugyan bizonyos, hogy a' Regimentektől hátra küldetett Tifzti *bagagea* ellenség prédájává nem lett, ámbár ez könnyen meg eshetett volna. — Hogy ezt végbe nem vitte *Duchesne*, ötöt egyedül *Bonaparte* tilalma tartóztatta.

Császári Fő-Vezér *Melas* látván az minden felől reá rohanó erőt, szükségesnek ítélte Genua ostromlását félbe szakasztani, és azt eddig os-tromló Sereget *Bonaparte* erejének eleibe vetni. E' végre parantsolta, hogy *Junius* 4-dikén éjtza-ka az ostromló ágyúk, mellyeket sietséggel az hegyek közül el-vinni lehetetlenség volt, bé sze-geztessenek, és azokat hátra hagyván ejtfél táj-ba nagy tsendességgel, Genua alól *Pedemontzium* felé induljon a' Várost ostromló Császári Sereg, és *Alessandria* felé siessen olly vigyázással, és egyfzer 's mind serénséggel, hogy Genuában lé-vő Franczia Seregek az ostromló Seregnek el-távozását hamar észbe ne vehessék. Ez igen ve-szedelmes környúlálás volt a' Császári Seregek

részére. Azomba az Isteni Gondviselés úgy rendelkezte, hogy azon éjtzakát meg előző napon, mellyben az ostromlás félbe szakadott volna, Franczia Fő-Vezér és Genua Városának Comendánsa *Massena* alkura lépett (*Capitulált*) a' Császári ostromló sereggel, aki kétség kívül nem tudta *Melas* vezérünknek rendelkezését, melly ízerén következendő éjtzakán Genua az ostrom alól fel szabadulandó volt. Ugyan csak Genua *Capitulált*, és az ott találtatott őrizet, melly nyolcz ezer egy száz, és tíz főből állott, fegyveressen, és lobogó zászlókkal a' Városból ki-masérozott, Juniusnak 4-dik napján. A' Várost, és Erősséget négy ezerből álló Császári nép szállotta meg. Comendánsnak tétetett *Hohenzollern* Generalis, akinek néhány napok mulva, de már a' *Marengo*i tsata után *Suchet* Franczia Generalis *Corneglianói* Fő Quártéljáról egy szép levelet írt katonahangon, akinek szinte azon hangon Nemes bátorsággal vívzálla *Hohenzollern* Genuából. Méltó, hogy mind a' kettőnek foglalatját ide fel jegyezzem. Írja tudniillik a' Franczia Generalis.

Hogy ő értette légyen, hogy az Anglusok nem tekéntvén az Hadi vezérrel tett kötésnek erejét, a' Genuai fegyver tárból az ágyúkat, és a' kikötő helyekből leg nagyobb részét az tengeri hajóknak el-vitték. Így tehát, úgy mond, egy szerentsétlen Nép, melly az ő erőtlensége miatt, köztünk támodott czivakodásokban semmi részt nem vesz, az ő leg drágább remenségétől meg fosztatik! Vallyon nem illendő e' Genera-

nerális Uram, így szól tovább, hogy mi mind a' ketten egyenlő Nemes Karjainkat egybe kaptsoljuk, egy illy Nemzet pufztettásának meg gátolására? Tudom, hogy az Anglusokkal való szövetség az Úr Nemes érzéseinek akadált vet-het, mindazon által midőn én az egyesülés 7-dik tzikkelyének magyarázottyát adom, ahoz képest, kérem, hogy még ma a' *Laterne* és *Mole* nevezetű őrizet helyek nekünk által adas-sanak. Ez által a' Fő-Vezér *Melastól* az Urnak adatott parantsolat meg nem változtatik, és nékem az által tehetség adatik egy szereztsélen Városnak végő romlását meg gátolni. Táplál en-gem az Austriai egyenes szívűségben, kiváltkép-pen pedig az Úr egyenességében helyheztetett re-ménség, hogy Generális Úrtól ohajtott válofzt vevendek.

Hohenzollern Genuai Császári Comendáns er-re így felelt:

Generál Lientinant! Az Anglusok az ágyúkat nem illetik. Kész vagyok én magamát az ellen szegezni, mint hogy én általam kell azoknak által adatni. A' kikötő helyben támodott vízfa-vonyásnak az én közbenvetésem által vége szakadott: Még ezen szempillantatban-is a' Genuaiaknak védelmezője vagyok, és ezen nevezetet magammal el-akarom vinni — Nékem parantsolatom vagyon 24-dikén az Urnak Genua Városát az hozzá tartozandó ágyúkkal, és az Éleménynek felét által adni. Ezt végbe viszem. Az őrizet alatt lévő Erősségeket, mellyeket Ge-

nerális Úr kíván, időnek előtte által adni hatalmamban nintsen. Én a' magam, és a' Generális Urnak tekintetét fön akarom tartani. Holnap dél után 5 órakor a' tovább való intézetekre nézve egy Generálist fogok az Urhoz küldeni, Szóm által bizonyossá teszem Generális Urat, hogy 25-dikén az Erősségnek, 24-dikben a' Városnak bírtokában lészén. Nem külömben az Anglusok-is a' kikötő helyből el-költöznek, a' mint az *Admirális* erről bizonyossá tett. Az Úr bízhat mondásomban. Én semmi tsalfa színeskedéshez nem értek. Az ágyúk őrizetét új őrizetekkel meg erősíttetem, hogy minden veszedelmenn kívül legyenek.

Ugyan tsak midőn az Anglusok el-menetelre készültek, el-akarták a' Genuai ágyúkat erőszakkal vinni, de *Hohenzollern* Generális két Battalions rendelt azoknak őrzésére. Dítsérték *Hohenzollern*nek Austriai egyenes-szívűségét, a' Genuaiak pedig az ő maga mérséklését.

Térjünk vissza az tovább való Hadi-intézeteknek folytatására. Mondottuk, hogy Juniusnak 4-dikén midőn Genua a' Császári Hadi Seregeknek hatalmába esett, akkor Bonaparte Majlandban volt, a' Franczia Erőnek derekával. — Lássuk, mitsoda lépéseket tett a' Császáriak ellen:

Hogy a' Lombardiai Népnek hajlandóságát annál inkább meg-nyerje, 's Hadi-seregeinek törekedéseit annál inkább szerentséltesse Bonaparte, Majlandban egy Hírdetmény (*Proclamatio*)

által a' Cisalpinai köztársaságot (*Respublicát*) Juniusnak 4-dik napján vísza állította, és addiglen való Elöljárókat is azonnal rendelt, reménlén, hogy ez által a' zavarosban halálfzni szokott nép seprejének hajlandóságát-is leg hamarabb meg nyeri, és a' Császári Seregek ellen annál inkább hathatóssá teheti hadi-intéazeteit. Két nap múlva a' maga Seregeihez egy rövid ébrefsz-tó Hirdetményt adott ki illetén szókkal:

Az Ellenségnek mostani törekedése egyedül az, hogy az maga Tartományainak határaiba juthasson. Ti az ő élés-házait, Ispitáljait, Rukha-Magazinumjait, Tartalalék hadi-szereit (reserve artillerie) el-foglaltátok. Vallyon meg engeditek-e, hogy ő a' maga Tartományaiba vísza mehessen? Fegyvert kapjatok. Aljatok ellene az ő vísza menetelre való törekedéseinek. Ragadjátok el tőle a' győzedelemnek borostyán koszorúját. Következése a' mi tusakodásainknak egy állandó békesség, és szeplőtelen ditsőség lesz.

Ezen Hirdetmény ki-adása után, ugyan az nap, Juniusnak 6-dikán parantsoltatott Lannes Generálisnak, aki az *avantgárdal* Páviánál állott, hogy nagy sietséggel balra tsapván *Stradella* felé a' *Pó* vizén való által menetelre szerentsét próbáljon. Lannes meg indul, és hogy a' Császári apróbb őrizeteknek figyelmetességét haszontalaná tegye, a' *Pó* vize partjának több külömböző részeiről erőssen tüzeltet; ezt a' végre, a' mint mondatott, hogy a' Császári őrizeteknek figyelmetességét fel oszfsza. Az alatt holmi dib-

dáb hajótskákra szert tesz, ezeket lánczokkal egy máshoz tsatoltattya, és midőn a' Császári kisdéd őrizetek (*Piquetek*) eme nagy Armádiának gátlására nem lehetnek, *Lannes* a' *Pó* vizén *Beligiscóndl* az *Avantgárdát* által teszi, 's leg nagyobb sietséggel *Stradellánál* vesz magának állást, ugyan tsak *Stradella* környékét Seregeivel elfoglalja.

Igen hasznos állás (*Positio*) volt ez a' Francia Seregeknek részére, mert ez által nem tsak *Piaczenca* Várát, és abban lévő őrizetet a' Császári Armádiától el-rekesztették, hanem az egész *Pedemonciumban* és *Liguriában* lévő Császári Seregnek Austriával, sőt az egész *Pó* Vízének tulsó részével való közlés (*Comunicatio*) el vala vágva. Egy szóval: *Stradellai* környéknek elfoglalása által az egész Császári Armádia körös-körül bé vala zárva. Ez esmég olly sietséggel ment végbe, hogy előbb, mint sem az ellenkező intézeteket lehetett volna ez eránt részfőnkről tenni, már a' Francziák a' *Pó* vizén által mentek, már *Stradellat* és annak környékét meg szállották, már a' Császári Armádiának utját mindenfelől el-zárták.

Előbb, hogy sem ezekről bizonyos hírt vett volna *Melas* Fő-Vezér, gyanította a' veszedelmet, és látta, hogy ezen körülállásokban nints már más mód a' veszedelemnek el-távoztatására, hanem, hogy *Turinnál* álló Armádiát leg nagyobb sietséggel *Piaczenca* meg tartására küldje, vagy leg alább minden ki telhető módon

Stradella felől a' *Pó* vizén való szabad által menetelt a' Császári Armádia részére meg tartsa, ne hogy minden utak el-vágattassanak. Mivel azomba *Turean*, *Duchesne* és *Loison* Francia Generálisoknak öszve kaptsolt (*concentralt*) Seregei *Turin*hoz közel állottak, kényszerítették Melást *Turin* környékinn tanyázó Császári Sereggel helyben állani, annál-is inkább, hogy *Elznitzet-is* oda várta szakadozott Seregeivel, akinek előbb *Bormida* Vízének magossabb torkalátjain által kell vala jönni; a' midőn pedig bizonyos hírt vett volna *Melas* a' Francziáknak a' *Pó* vizén való által jöveteléről, és hogy a' *Stradellai* utak már ezeknek hatalmában volnának, szükségesnek találta azon Seregeknek egy részét *Po* vízéhez *Stradella* felé küldeni, a' mellyek Genuát meg vévén rész szerént Genuában, rész szerént Genuától nem messze voltak. Parantsolta a' végre *Ott* Generálisnak, hogy *Castegio* felé az ellenség eleibe sietné, és ha lehetséges, őtet a' *Stradellai* állásnak (*Positionak*) bírtokából ki-nyomná. Maga pedig a' Fő-Vezér *Melas* látván, hogy *Turin* és *Valencza* között a' *Pó* Vízének szegletében volna szorúlva, ne hogy a' Seregnek egyéb tagjaitól egészen el-vágattassék, nem volt egyéb hátra, hanem, hogy magát *Alessandria* alá húzza, ahol Hadi-Seregeit a' *Tanarus* és *Bormida* Vizeinek szélteben telepítti le (n) midőn előbb *Turin* Várába két ezer főből álló őrizetet hátra hagyott volna.

(n) Találtam olly külső Országi Írókra, a kik *Melas* Vezérünknek ezen rendelkezéseit keményen dorgályák, azért, hogy Seregeit *Tanarus* és *Bormida* Vizeinek szegletébe táboroztatta, mert, úgy mond, félhető volt, ne hogy a' Francia Seregek szem közt, ezen vizek pedig hátulról lévén, a' Császári Armádia az Ellenségtől ezen vizekbe szoréttassék. Valóban igen sovány okoskodás! így tsak az ollyan Tudósotska okoskodhatik, aki a' Tártományok fekvésének esméretét (*Geographiat*) egyedül könyvekből tanulta, és a' folyó Vizeknek szélességét és mélségét az írott rajzolatokon (*mappákon*) mérte. A' *mappákon*, az írott rajzolatokon meg tudhatjuk ugyan a' vizek folyásának útját, jól lehet ezt sem tökéletesen, mélségét pedig és szélességét ott meg nem mérhetjük. — Hogy illy dologhoz nyomosan hozzá szólhassunk, szemeinkel láttott tapasztalás szükséges; szükséges szemeinkel látnunk, hogy valósággal tudhassuk a' Vizeknek szélességét, mélységét, sebes, vagy lassú folyását, alatson vagy emelékes partját, és több e' féléket, mellyek az által-menetelt könnyéttik, vagy nehezebbé teszik, mellyek az írott abroszokon (*mappákon*) ki nem tétízenek. Már, hogy az dologhoz közelebről szóljunk, azon külső Országbéli Írók, akik az útközetben el-követett hírbakat, vadászfizák 's rovásra írják, bizonyossan *Bormida* és *Tanarus* Vizét tsak papiroson látták, és azt talán a' *Dunához* vagy *Rajnához* hasonló mélségőnek lenni gondolták, mind hogy

tsak ugyan a' *Duna* sem mélyebb a' papiroson, mind sem a' *Tanarus* vagy *Bormida*; azért féltették úgy *Melas* Vezérlése alatt lévő Császári Sereget, ne hogy a' reájok rohanó Francia Armádiától ezen vizekbe szoréttassék. Ugyan ezen hibás vélekedés vitte őket arra, hogy *Melasnak* intézetét, aki ezen két víz közé telepítette a' Császári táborn, nem tudom, melly nagy Hadi Vezéri hibának tartanak; holott *Bormida* Vize olly keskeny, hogy két hajó elégséges légyen, hogy azon mozdúlhatatlan híd álléttassék. *Tanarus* valamivel nagyobb, és sebesebb, de tsak ugyan ez sem olly Víz, a' minőt képzelnek magoknak ezen ütközetben el-követett hibáknak rovasra íróji. Azomba akár melly nagyok volnának-is ezek a' Vizek, vagynak mindenkör az Armádiánál híd tsinálók, és szekerekre rakott el-borított kész hidak, mellyekkel kevés óra perczentés alatt a' Vizeken utat lehessen készíteni. Midőn pedig az Armádia olly fekvésben vagyon, a' melly szükségessé teszi az hidnak fel-állítást, ez tüstént el-készíttetik, egy, vagy több helyekenn, a' mind azt az környül állás szükségessé teszi. Nem volt tehát semmi ok a' félelemre, ne hogy *Melas* Serege midőn *Bormida* és *Tanarus* szegletében tanyázott, ezen Vizekbe meréttessék; sem *Melas* az által nem hibázott, hogy Seregeit azon szegletbe helyeztette.

Meg indul tehát *Melas* Fő-Vezérnek parancsolattjából *Ott* Generális tizen nyoltz ezerből álló hadi sereget húzván maga után hogy *Stras-*

dellánál a' Francziákkal meg ütközzön. *Noviból Tortonara*, *Tortonából Vogérára* vezette Seregét. *Juniusnak* 9-dik napján *Vogérában* volt, ahol minekutánna tsak annyi időt töltött volna a' Vezérlése alatt lévő hadi-sereg, még len katonás ebédjét sietve el-végezte, még az nap *Vogéráról Castegio* felé útra indíttatik. Bizonyossan nem gondolta ezen Seregnek Vezére *Ott Generális*, hogy az ellenséges Erő olly közel, tudniilik *Castegiónál* légyen, mint hogy az *Loger* tsinállókat *Castegióra* előre küldötte, hogy az oda érkezendő Császári Seregnek helyet néznének ki, ahol, északára kelvén, meg telepednének. Sőt *Vogérából* ki-indulván *Castegio* felé, a' Regimenteket tábori muzsika szóval *maséroztatta*: nem volt tehát semmi gyanósága a' felől, hogy az ellenséges Sereg olly közel, az az *Castegiónál* lenne. *Marsban* vagynak tehát víg muzsika szóval az Regimentek, midőn a' mi *Loger* tsinállóink az ellenséges őrizetekkel egybe ütköznek véletlenül. Jel adatik a' Francziák részéről az ütközetre, *Vatrin* Generális volt legelső, aki meg támódta a' Császári Sereget. *Lannes* akkor *Broninál* állott *Stradella* előtt *Logerba*, hogy más nap *Tortona* felé masérozzon; mihent pedig észbe vette a' Császári Seregnek *Castegióhoz* való közelíttését, ő-is meg indul *Vatrin* Generális után, hogy az el-fáradott Császári Sereget *attaquérozza*; ötöt követik *Victor*, *Gency*, *Rivand* és *Chamberlac* Generálisok az magok Sereg Qisztáljaival. *Vatrin* Generális valamint vé-

letlenül ütött reánk, úgy az homlok seregünket
 vízfa nyomta. Mi azomba az ágyúkkal dolgoz-
 tunk. A' mi Fő *Batteriánk* el-foglalására két
 Battalion Francziaság küldetik; ezek az ágyúink
 el-foglalásában törekednek, mi pedig ellenek tu-
 sakodunk. A' közbe *Victor* Generális Vezérlése
 alatt négy Battalion Francziaság az Castegioi
 dombokat meg szállja; sőt méglen a' Császári
 Sereg azon két Battaliónnak bé keréttésében 's
 el-foghatásában foglalatoskodik, akik a' fő *Bat-
 teriánkonn* erőt akartak venni, más tizen két
Battalion Francziaság érkezik, akik mellékes-
 leg való helyről a' Császári Seregnek oldalát-
 kezdék tüzelni. Azon négy Battalionsat pedig,
 mellyel *Victor* Generális a' Castegioi dombokat
 szállotta meg, harmitz két Battaliónnal erősítették-
 meg, akik a' Császári Seregnek jobb szárnyát
 szűnés nélkül való tüzeléssel ostromolták. Az
 homlok rendet *Lannes* Generális 24 *Battaliónnal*
 támodta meg, midőn a' Császári Seregnek bal
 szárnyát réméttő dühösséggel ágyúztatták, úgy
 hogy a' Császári Sereg mind szemközt, mind pe-
 dig mind a' két oldaláról ostromoltatna: szem-
 közt volt *Lannes*, a' mind mondatott, 24 *Batta-
 lionnal*; bal szárnyunk ellen voltak a' Franczia
 ágyúzó sántzok; jobb szárnyunkat ostromlotta
 36 *Battaliónnal* *Victor* Generális, melly har-
 mitzhat Battalionból midőn enyhányot küldött
 volna, hogy a' Császári Seregnek hátulsó rendeit
 támodják meg, azon idő pontban a' 12-dik Hu-
 szár Regiment (o) küldetik, hogy seregünknek

bal oldalába sebessen vágatna-bé. Ez meg lett; 's ezen váratlan eset olly remülést okozta már minden felől tűzben lévő Császári Seregnél, hogy már nem a' győzelemlről, hanem kiki az szaladásról gondolkodna; de ez-is bajos vólt, mert az egész Császári Sereg árkokkal karimázott útra bé volt szorítva; tsak ugyan nagy rendetlenséggel, és veszedelmes tollongással *Vogera* felé visszahúzta magát a' Császári Seregnél szakadványa, mind hogy ezen tsatában, a' melly tsak két óráig tartott, kilencz ezerre ment részönkről a' sebesülteknek, el-eseteknek, és fogattaknak száma. A' tsatából életben maradt szakadvány *Vogera*n által egész *Tortonáig* szaladott, és *Tortoná*n túl a' *Serivia* Vizének tulsó partyán telepedett meg. (p) *Bonaparte-is* jelen volt ezen verekezésben: mert a' tsata *Junius*nak 9-dik napján dél után mintegy négy óra tájban kezdődött. Ez nap *Bonaparte* ugyan még reggel *Majland*ban volt, hanem onnand *Páviába* ment, *Páviában* egy órát mulatván lóra ült, 's a' *Pó* Vízén által *Castegio* felé nyargalt, hogy az *Avantgárdát* személyesen lelkesítse; tsak ugyan midőn oda érkezé *Bonaparte*, már akkor az *Avantgárda* heves verekezésben volt.

(o) Az tsodalotos dolog, hogy az *Castegioi* ütközetben a' *Francia* Seregnél nem volt több egy Iovas Regimentnél, tudniillik a' 12-dik Huszár Regiment. Ez a' tűzben lévő, és már az ellenségtől mind a' két oldalról bé kerített Seregünket olly rémülésbé hozta, hogy azon

nal fzaladásra eredne. Kétség kívül ha az tudva lett volna a' mi Seregünknek Vezérje előtt, hogy az velünk küzködő Franczia Seregnél, olly tsekély lovasság volna, más intézetek tétettek volna a' mi Seregünk fel-oltsága eránt, de erről nem csak esmérete nem volt, de az sem volt tudva előtte hogy az Ellenségnek, egy része már *Castegionál* lenne; tsupa véletlen eset volt részünkről, hogy ott ellenséges csoportokba ütköztünk, 's vér ontó ütközetbe keveredtünk,

(p) Midőn *Castegionál* meg verettetett Hadi Seregünk, ez, meg-állapodás nélkül hét óra járásnira vilza húzta magát, *Vegerán* által *Tortonáig*; de a' Franczia Sereg *Vogeránál* tovább nem üzte a' meg-győzettetett Sereget. *Vogerán* meg-állapodott, hogy a' véres tsatában tusakodott Vitézeinek pihenésre időt engedjen.

Ezen tsatában nagy volt ugyan a' Császári Seregnek vesztessége, mint hogy részünkről kilencz ezerre ment, a' mint mondatott, az holtaknak, sebesülteknek, és el-fogattaknak száma, de ezen vesztességönknél sokkal nagyobb szerentsétlenségünk az volt, hogy Népünknek ez által valamenyire meg-tsükkent az bátorsága; a' Francziák ellenben ezen győzelem által új bátorsággal lelkesítettettek, úgy, hogy Maregonál történt szerentsétlenségünknek, melly ez utánn ötöd napra esett, ezen szerentsétlen *Castegioi* tsata vetette meg a' talp-követ. A' menyire benünk tsüggendezett a' bátorság ezen szerentsétlen verekedés utánn, annyira nagyobb volt az el-

lenségnek az új győzelemre való vágyódása, annál tüzessebb bátorsággal sietett az új ütközetre.

Juniusnak 11-dik napján *Vogeráról* meg indul egy osztálja a' Francia Seregnek *Serivia* partja felé, ahol a' *Castegioi* verekedésből megmaradott Népünk táboroz vala. Mihent híradott az Ellenségnek felénk való mozdulásáról azonnal az egész ott lévő Seregünk *Marengon* által *Alessandria* alá húzta magát (q) és a' *Bormida* partjától nem meszfeze meg telepedett, ahol már azon Seregünk, mellyet *Melas* Fő-Vezérünk személyesen vezetett vala, táborban fekütt a' hová ugyan az nap érkezett *Hadik* és *Kaim* Generálisok Vezérlése alatt lévő Sereg. Így a' Fő-Vezérünk *Melas* Junius 11-dik napján az ő Generál Stábjával *Alessandriában* volt, az egész Armádia pedig minden tár-szekerekkel, és ahoz tartozó szerekkel együtt *Alessandria* Városának környékében a' *Bormida* és *Tanarus* vize partjaihoz közel telepedett meg.

(q) Ezt esmég némelly külső Országi Írók képzelhetetlen hibának állítják, hogy a' *Serivai* partján tanyázó Seregünk *Alessandria* alá húzta magát, mert, úgy mond, a' *Tortonai Vártól* ez által el volt vágva a' Császári Armádia. Ez esmég olly vádoltatása a' mi akkori Vezéreinknek, a' mellyből nem a' Vezéreinknek hibája, hanem a' Vádolóknak tudatlansága árultatik-el: mert mi szüksége volt a' mi ottani Armádiánknek *Tortona* Várára? semmi: mivel hátunk megett volt

Alessandria Vára, mellyben minden esetre menedek helyet találhatott magának a' Császári Armádia, ahová magát vízra húzhatta. *Alessandria* Vára erre elégséges bátorságot adott, és minden képpen olyan volt, hogy azon esetre *Tortona* Várát szükségtelenné tette; rész szerént azért, hogy az Armádia élés-házai (*Magazinjai*) *Alessandria*ban voltak, rész szerént, hogy *Alessandria* Vára háromszor nagyobb *Tortona* Varánál, a' Város pedig, a' mellyet mind bástyáira, mind azokhoz közelítő *Bormida* és *Tanarus* Vizeire nézve egy erős Vár gyanánt képzelhetünk, éppen igen nagy, ahol utóbb valóban elegendő oltalom helyet talált magának a' Császári Armádia. Bizonyossan azon külső Országi Írók, akik ezen képzelt hibákról vádolják Vezéreinket, soha se *Alessandria* se *Tortona* Várát nem látták, egyéb kint más ítéletet hoztak volna ezen eset felől.

Nyomában volt mindenütt az *Castegionál* meg verettegett, és a' *Serivia* partjáról, elindúlt Császári Seregnak a' Franczia Sereg, és azt egész *Marengoig* követte, ott meg állapodott olly közel, hogy a' két ellenséges tábornok csak egy-kis erdőske választaná-el. A' Franczia *Avantgárdának* Vezére *Gardanne* Generális volt aki valaha *Alessandria* Várának *Comendánsa* vala. *Lannes* Generális a' maga Sereg Osztályával *Castel novo de Serivia* Városotska felé küldetett, melly Osztálynak elől járó Seregét *Victor* Generális Vezette, aki *Doránál* ment által a' *Serivia* Vízén *Desaix* Generális pedig, az Armádiának Tartalék Sere-

gével *Ponte-Coronera* küldetett. Maga *Bonaparte Berthier* Fő-Vezérrel, és az egész *Generál Staábbal* az Armádiának közép pontján (*Centrum-ján*) *Marengo* falutskánál állott. Ez volt mind a' két ellenséges Armádiának fekvése *Juniusnak* 13-dik napjáig.

Juniusnak 13-dikén dél után két és három óra közbe *Alessandria* környékenn lévő minden Regimenteknél az Armádia parantsolatja hirdetetett, mellyben a' Francziákkal való meg-ütkezés más napra, az az *Juniusnak* 14-dik napjára volt meg-határozva. Ezen parantsolatban minden Regimenteknek, sőt minden Battalionoknak helye, és állása le volt írva, hogy minden Fő-Tisztek tudhassák az más nap következendő ütközetben mellyik szárnyán, és mellik tsapatba (*treffbe*) kellessék nekik helyt foglalni, 's előre nyomúlni. — Alig telt-el egy fertál óra ezen parantsolatnak ki-adása, és hírdetése után; midőn hírtelen lárma esik. — A' Franczia Sereg fegyvert kap *Marengó*bol előre mozdúl, és a' Császári Seregnek szélső őrizeti ellen hathatósan tüzelni kezd, és egész erejével közelebb 's közelebb nyomódik (r) Mihent az homlok-rend előtt lévő ör-állók el-kezdvén a' tüzelést lármát ütöttek, azonnal talponn állott a' Császári Armádia-is, és fegyvert kapván a' feléük közelítő Ellenségnek eleibe sietett. Mint a' Császári, mint pedig a' Franczia Armádia részéről képzelhetetlen volt a' Vitézi bátorság: dél után három órától fogva egész sötét éjzakáig egyenlő e-

rövel, egyenlő állandósággal tusakodott mind a' két ellenséges Sereg, méglen őket az éjtzaki sötétség egymástól el-nem válofztotta. Akkor megszűnt az egymás ellen való írtóztató tüzelés és egyenlő erővel 's bátorsággal tett viaskodás után mind a' két Fél a' maga táborába meg telepedett.

(r) Ámbár részünkről más napra, az az Juniusnak 14-dik napjára volt határozva az ütközet' ideje, ezt a' Francziák nem várták, mindha tudták volna, hogy mi más nap bizonyossan meg támodjuk őket, ők minket meg előzni akarván, előtte valo nap délutánn reánk ütöttek. — Hogy pedig ők a' Császári Armádiánál tett intézetet nem tudhatták, onnand ki tetszik nyilván-ságosan, hogy az más napi ütközetre való parantsolat ki-adása, és az Francia Seregnek reánk ütése között nem folyt-el két fertály óra, melly rövid idő alatt lehetetlenség volt az Fő-Vezérek intézetét az ellenségnek el-árulni, és az ellenség részéről egyszer 's mind nem tsak az ütközetre való intézetet meg tenni, hanem az ütközetet el-is kezdeni.

Nyughatatlan volt ezen tsatát követő éjtszaka mind a' két részről, mint hogy bizonyosnak tartatott, hogy más napra kelvén a' tsata megújittatik; ugyan azért előbb, hogy sem hajnal hasadna, mind a' két ellenséges Armádiának Fő Vezére hadi-rendőbe helyhezteti maga seregeit. Az ütközetre minden intézetek meg tétetnek.

Melas a' *Bormida* Vizén tsinált két hidakonn még hajnal előtt által teszi mind azon Regimenteket, mellyék az ütközetre ki-nézve voltak. Seregeit három fő-részre e' képpen osztja föl: A' bal szárnya az hadi-rendnek tsupa Lovasságból állott *Elznitz* Vezérlése alatt. A' jobb szárnyán *Hadik*, *Kaim* és *Oirelly* Vezérek állottak magok Seregeivel, úgy hogy ezen jobb szárnya a' Császári Armádiának két részbe volt szakasztva, és nem egyenes *lineában* állott, hanem ezen két részre osztott Seregnek közepe mint egy szegletet *formált* fordétott v betű formára, (Λ) úgy mind azon által, hogy azon szegletes állásból magokat könnyen egyenes *linedba* tehetnék. Ezen szeglet *formába* öszve menő kettős *linednak* bal oldalát *Hadik*, jobb oldalát pedig *Oirelly* és *Kaim* Vezérelték. Ezen két részre szakasztott Sereg volt tehát a' Császári Armádiának jobb szárnya. Ezen jobb, és bal szárnya között az Armádiánknak nagy üresség volt, a' hol a' Császári Granatérosság állott, melly akkor nem volt több három ezernél *Morzin* Generális Vezérlése alatt. Ezen kívül volt egy Tartalék-sereg, melly *Novi* felé küldetett, hogy az *Tenda* hegye felől jövő *Suchet* Generálisnak seregére szemessen ügyelne. (s) Voltak még ezen föllül egynehány Hufzár Regimentek, mellyek hadi-rendbe ki-nem álléttattak; Ezeknek az parantsoltatott, hogy a' *Bormida* Vizén által nem menvén, *Alessandria* Városának falai mellett állanának.

(s) Ezt esmég gondos előre látással rendelte *Melas* Fő-Vezérünk, aki nem csak arra ügyelt, hogy miképp álhasson ellent azon ellenséges Seregeknek, melyek szeme előtt állottak, hanem azoknak visza veretéséről is gondolkodott, a' melyek távólról voltak. Illyen volt *Suchet* Generálisnak Serege, melly rész szerént a' *Tenda* hegyén valo úton, rész szerént pedig a' tenger partja felől *Marengo* felé nyomúlt. Ezen sereg annál félelmesebb volt, hogy már *Massena*-is azon nyoltz ezetből álló őrizetet, mellyel *Genuá*-ból ki-jött vala *Suchet* Seregéhez kaptsola. Félni lehetett ne hogy ezen kettős Sereg az heves tsata közben véletlenül reánk üssön. Azomban ezek csak ugyan el-nem érkezhettek *Marengó*hoz azon időre, midőn ott az *Austriai* és *Francziai* Sereg öszve verekedett. Midőn *Marengónál* az tsatának vége szakadott, akkor érkezett *Massena* *Aqui*a a' maga Seregével.

A' *Franczia* armádiát, mellynek *Generál* *Staábja* *Marengónál* volt, *Bonaparte* első *Consul* és *Berthier* Fő - Vezér e' képpen intézték-el: *Marengónál* volt az Armádiának dereka (*Centrum*) ahol két egymás után álló tsapatban (*treff*) álló Gyalogságot Vezérlette *Victor* Generális. Jobb szárnyán volt rész szerént lovassággal, rész szerént gyalogsággal *Lannes*. Bal szárnyán ugyan azon szerént lovassággal és gyalogsággal *Gardanne* Generális. A' jobb Szárnyának jobb szárnyán állott *Murat* hufzon hat *Eskadron* lovassággal, *Elnitz* Generálisunknak

által ellenében. A' bal szárnyának bal szárnyán pedig állott *Kellermann* Generális tsupa lovas-sággal, melly tíz Eskadronból állott. Mint az *Murat*, mind pedig az *Kellermann* Vezérlése alatt lévő lovasság nem állott egyenes lineában, az egyéb részével a' Franczia Armádiának, hanem mint egy abrints formára előre volt a' Franczia Hadi rendnek két vége görbétve, úgy, hogy igen *excentrica Ellipsisnek*, hofzába vévén felét képzelte vagy is hofzába le fektetett nagy *C* betűt képzelt. Az egész Hadi rend pedig két tsapatban (*treffben*) állott. Ezt fedezte egy Tartalék Armádia, mellyet Vezérlett *Desaix* Generális, úgy, hogy ezen Tartalék Armádiának közepén állana maga *Desaix* tsupa Gyalogsággal. Ennek jobb szárnyán állott az Első Consulnak mint Gyalog, mint pedig lovas test őrző Serege; bal szárnyát pedig *formalta Duvianceau* Generális lovas Seregével. Ezek előbb hogy sem az ütközet kezdődne, egyenes rendben állottak. Ez volt mind a' két Armádiának a' képe ama szörnyű tsatának el-kezdése előtt.

Juniusnak 14-dikén midőn a' nap fel-kelt, már mind a' két Armádia Hadi-rendben állott. Mint egy nyoltz óra tájján jel adatik a' viaskodásra. Leg első volt *Hadik* aki az ütközetet el-kezdvén, a' Franczia *Avantgárdát*, melly *Marengo* előtt állott, meg támotta, olly formann, hogy Sereg ofztáljának jobb szárnyát vizsgálva, bal szárnyával a' Franczia *Avantgárdának* oldalát ostromlotta. Méglen *Hadik* e-

rössen tüsakodik a' Francia *Avantgárdával*, *Oirely* aki *Kaim* osztáljának bal szárnyán állott, *Hadikkal* ellenkező *formába* húzta vissza magát, hogy a' Francia *Avantgárdát* más felől szárnyólja meg, 's oldalról ostromolya. Midön ezek a' Francia Homlok-Sereggel hevessen küszködnek, *Elznitz* Generális aki a' lovassággal Seregünknek bal szárnyán volt, *Sale* felé terjeszti-ki vezérése alatt lévő lovas Regementeket, hogy ezekkel a' Francia Seregnek jobb szárnyát oldalról támodhassa-meg. Ezen Lovas Seregünknek jobb szárnyán már most a' Granatérosság állott, akik *Castel Ceriolenél* álló, és a' Francia *Avantgárdát* gyámoléttó Sereggel öszve ütköztek, azt oldalba vévén olly keményen ostromlották, hogy kéntelenéttetnék magát vissza vonni. Látván *Berthier* Fő-Vezér, hogy *Hadik* és *Oirely* nyomják a' Francia *Avantgárdát*, látván azt-is, hogy az *Avantgárdát* gyámoléttó Sereg a' Granatérosságtól helyéből ki-nyomattatott, és már az Armádia közepéhez (*Centrumjához*) melly *Marengónál* volt, közeléttene a' veszedelem, parantsolja, hogy nem tsak *S. Juliano* és *Sale* felé álló két Sereg, hanem minden Sereg osztályok fegyvert ragadván, *Marengo* felé, ha melly állás (*Post*) még akkor hatalmokban volt, előre sietnének, hogy egyesült erővel a' Császári Armádiát a' *Bormida* Vízének szoréthassák.

Hadik azomban helyéből ki-nyomván az *Avantgárdát* a' Francia Sereg közép pontjának (*Centrumának*) melly *Marengo* falunál volt, tüzessen

néki tsap. Itt által tőri magát, és a' Franczia Seregnek derekát helyéből ki-mozdítja. Valamelly kevés ideig ugyan azon két fél Brigáda, melly *Marengónál* a' *Centrumnak* bal szárnyát tette, fel-tartóztatta *Hadiknak* erejét, ne hogy a' Franczia Seregnek közepét azonnal el-szélessze; de tsak ugyan az-is végbe ment, mert minden erőszakos ellent-állás mellett-is a' Franczia Seregnek dereka *Marengóból Fregaroló* felé szorította. Ezen föl-zavartatását látván *Oirely* a' Franczia Seregnek, az maga Osztályával siet *S. Juliano* felé, hogy a' Franczia Armádiának bal szárnyát bé kerétse, és azon seregnek zúr-zavarját nagyobbá tegye. A' jobb szárnya a' Franczia Seregnek, sok változó tusakodások mellett-is, a' maga állását, melly *Ceriolonál* volt mind eddig írtoztató tüzelés mellett meg tartotta (t) de már ez is midőn *Marengóból* ki-szoréttatott volna nevezetessen azon része a' Franczia Sereg jobb szárnyának, mellyet *Lannes* vezetett, veszedelemben volt, ne hogy a' Császári Seregtől oldalba vétessék, ugyan azért dühös tusakodás után is kénytelen volt magát hátra húzni.

(t) Olly szörnyű volt ezen tsatában mint első, mint pedig második napon a' tüzelés, a' mellyhez hasonlóra a' leg régiebb, és sok tsatákban meg-fordúlt ősz vitézek sem emlékezhetek, mellynek réméttű harsogása az égnek és földnek őszve omlását ábrázolta. Itt egyes fegyvernek az pattogása, vagy enyhány kevésnek az ropogása nem hallatott, hanem szörnyű

harsogással sok ezer fegyver egyfözzre tüzet adott, melyet réméttübbe tett az temérdek ágyúknak fölhöket szaggató durrogása.

Látván Bonaparte, hogy már közelétténe azon idő pont, mellyben az egész Francia Armádia helyéből ki-mozdéttatván szaladásra eredni kényszeréttetnék (n) utolsó erejét-is egybe szedte *Desaix* Generálisnak, aki a' Tartalék Seregnek Vezére vala, parantsolta, hogy leg nagyobb sietséggel előre nyomulna; azomba *Bonaparte* maga személyessen *Lannes* Generálisnak Seregéhez nyargala, 's parahtsolá, hogy a' mennyire lehet, igen lassó lépéssel vonnák magokat hátra, hogy *Desaix* Seregének oldalról való tartalékol szolgálhatnának. Ezzel valamennyire az veszedelemet hátróltatta ugyan *Bonaparte*, de mind hogy *Elznitz* Vezérlése alatt lévő Császári lovasság már tsak nem oldalba kerétette a' Francia Seregnek jobb szárnyát, annyira ment a' dolog, hogy a' Császári Lovasság rohanásának fentartására a' *Consularis* Testörző Seregnek két Batta-lionját síkra ki-köllött állítani. Ezek négy szegű rendet (*Quaret*) formáltak, és réméttü tüze-lés mellett a' Császári lovasságnak háromfözi reájok tsapását ki-állották, 's az ő fedezetek alatt a' Francia Seregnek jobb szárnya Hadi rendbe helyhez-tette magát. Ez által *Berthier* Fő-Vezér is időt nyert, hogy *Desaix* Vezérlése alatt lévő Tartalék Seregből *Monier* Generálist Ofztályával együtt a' Francia Armádia tsüggedező jobb szárnyának erősítésére küldhette. Ezen Seregből két

Brigáda parantsolatot kapott a' Császári Grana-
térosságot *Attaquerozni*, és ha azoknak el szél-
lelztésében szolgálna a' szerentse, azonnal *Elz-
nitz* Seregének oldalába vágni. Ezek nagy bátor-
sággal ki állanak a' síkra és minekutánna a' Csá-
szári lovasságnak reájok rohanását vílza ütötték
volna. *Ceriolo* nevő falut, mellyből már akkor
a' Francia Seregnek jobb szárnya ki volt nyom-
va, el-foglalták. Mivel pedig a' dereka, és az
bal szárnya a' Francia Seregnek hathatóssan
nyomattatván hátra huzta magát, ez is Kéntelen
volt *Ceriolo* falut el-hagyni. Az egész Francia
Sereg tehát már mindenfelől állásából ki nyomat-
tatván hátra húzta magát, úgy, hogy dél után
3 és 4 óra közbe nagy rendetlenséggel *S. Juliano*
Helységhez jutna.

(n) Igen szerentsés volt ezen a' napon *Ma-
rengónál*, a' Császári Seregek részéről az ütkö-
zetnek mint kezdete, mint folytatás. A' Fran-
czia Seregből enyhány ezeren el-fogattattak, so-
kan a' Csata mezején halva maradtak, az Ar-
mádia pedig helyéből egészen ki-mozdított,
úgy hogy maga *Bonaparte-is* már által látta a'
veszedelmet, azért-is a' tsata mezőről, midőn
már helyéből ki-volt mozdítva a' Francia Ár-
mádia, sietve *Courirt* küldött *Majlandba*, és pa-
rantsolta, hogy az ott lévő tábori kints-tár, *Can-
cellaria-is* egyéb féltő holmik sietve Szekerekre
rakatvan tovább vitessenek. Midőn pedig estve
felé meg fordult a' szerentse, esmég más *Cou-
rirt* küldött *Bonaparte, Majlandba*, melly által

üzent, hogy egész bátorságban lévén semmit helyéből ne mozdíttatának. Azon zúr zavart, melyet az első *Courirnek Majlandba* érkezése okozott az ott lévő Francziákban, szemeikkel látták, és róla bizonyíttást tettek azon Császári Tisztek, akik a' *Castegioi* tsatában el-fogattattak és a' *Marengói* tsata idején *Majlandban* voltak.

Ki-allott már *Desaix* Generális Tartalék Seregével a' Síkra, akiket egy tsapatban (*treffben*) előre vezetvén hadi-rendbe állította, úgy, hogy hufzon négy Battalion egyenes rendben ki-nyújtva állana. Ezen 24 Battalionnak jobb és bal szárnyát két-két Battalion formálta oly képpen, hogy oldalaslag vonván magokat, mind a' két szárnyán szegletet formálnának. Illy rendben álló Tartalék Seregnek jobb szárnyát 12 ágyús Bateria, bal szárnyát pedig *Kellermann* Generális tíz Eskadron lovassággal fődözte. Méglen *Desaix* Generális illetén intézetekben foglalatoskodik, a' Császári Granaterosság *Cassino Grossa* nevű Helségetskenél egy csoport Francia Seregbe ütközik, melly közel volt *Desaix* Seregéhez: midőn ezekkel tusakodik a' Granatéroszág, maga *Desaix* Seregének jobb szárnyán állván reá rohan a' Császári Granatéroságra, és ugyan ottan ditsőségesen el-is esett. Ezen szempillantatban az egész száz kilencz Battaliouból álló Francziáság *bajonétokkal* neki rohan a' Császári Seregnek, mellyre a' Császári Granatéroszág valamennyire hátrább húzta magát rész szerént, hogy nagyobb rohanással az utánn előre nyomúl-

hassanak, rész szerént, hogy a' Franczia Seregnek hevéssége egy szempillantatban végbe ne mehessen. Ugyan csak ezek-is *Bajonétra* kapván írtóztató el-tökélléssel meg ütköznek a' Francziákkal. A' Franczia Sereg helyéből ki-nyomattatik, és a' Császári Granatérosság *Cassina Grossaig* előre nyomul. Már itt semmi nem látszott hátra lenni tökéletes győzedelmére a' Császáriaknak, midőn *Kellermann* Generális Vezérlése alatt lévő lovasságból két Eskadron tábori vadászokat vágatva néki küld a' Granatérosságnak, melly még akkor mint egy két ezer öt száz főből állott, A' Granatérosság helyéből ki-mozdítottatik, sőt midőn láttak volna, hogy utánnak állott, és már vilza fordúlt vasas Regimenttől-is semmi oltalmat nem várhatnának, hátot fordítottak az ellenségnek; üzőbe veszi őket a' több Eskadronyaival-is *Kellermann*, végtére egészen bé kerétté, 's a' fegyver letételre kényszerítván hadi foglokká teszi az egész Granatérosságot, melly még akkor mind egy két ezer öt száz főből állott. — Ezeket annál könnyebb volt bé keréttetni 's el-fogni, hogy az Lovasságtól nem gyámolítottak. — Mind hogy pedig ezek a' Császári Armádiának *Centrumán* voltak, ezeknek meggyőzése és el-fogattatása után mind a' két szárnya a' Császári Armádiának oltalom nélkül, sőt nyilván-ságos veszedelemben volt, ne hogy a' Francziák által oldalba vétessék annál-is inkább, hogy *Bonaparte* látván a' Császári Armádia derekának el-fogattatását, az egész erejét, melly már futás-

ban volt, meg-állétya, és a' Császári Armádiának jobb szárnyát, melly *Novi* felé terült el, üzőbe veszi, és ezen rendetlen. Ofztályt *Alessandria* felé keményen nyomja. Más félórányi földre már hatrább volt a' Császári Seregnek jobb szárnya a' bal szárnyánál, midőn annak Vezérei a' veszedelmet észben vévén ezek is Armádiánknak bal szárnyát *Alessandria* felé vissza húzták. Minekutánna pedig Seregünknek mind a' két szárnya, következésképpen az egész Armádiánk vissza nyomattatott volna, az a' Francziáktól a' *Bormida* Vizén által egészen az *Alessandriai* köfalak közé szorítottatott, úgy, hogy az napnak alkonyodásakor már az egész Császári Armádia vissza volt nyomva; az egész Armádia az *Alessandriai* köfalak közé volt szorítva 's a' Francziák kezében volt az győzedelem.

Hogy ezen ütközetnek részünkről olly szerentsétlen ki-menetele lett, nem a' Vezéreinknek tudatlansága, avagy tunyasága okozta; mert ők valamég erejekben, és hatalmokban volt, a' Vezérlések alatt lévő Hadi sereget mind szóval, mind példájokkal lelkesítették, azért is méglen Vezéreink szükséges intézeteket tehettek és tettek, addig az ellenségen diadalmaskodtunk, őtet nem csak helyéből ki-mozdítottuk, hanem már három óra járásni földre nyomtuk; minekutánna azomban a' Fő-Vezér *Melas* mélylékes tsapást (*Contusiot*) kapván az ütközet helyéről *Alessandriába* vissza tért, minekutánna *Generál Quartier Mester Zák* el-fogattatott; minekutánna

Hadik Olztałyos Generális veszedelmessen meg sebesítettett, mellyben kevés nap mulva *Alessandriában* meg-is holt; minekutánna *Schellenberg* Generális más hét Generális társaival meg sebesítettett (v) a' Császári Vezéreknek száma meg fogyatkozván nem volt, aki azon idő pontban, mellyben a' Császári Armádia vísza nyomattatni kezdet, a' veszedelmet észbe vette és azt orvoslotta volna: mindenik parantsolatot várt, és Vezetőt, nem vólt azomban aki parantsolatot adott volna, a' vagy a' zúr-zavaros tolongásban lévő Császári Sereget rendbe szedte, és az ellenséggel való új szembe szállásra lelkesítette volna; innend következett, hogy *Cassino-Grossából* fogva egész *Alessandriáig* meg-állopdás nélkül a' Császári Sereg vísza húzta magát.

(v) Nagy volt ezen tsatában az meg sebesítettett és elesett népnek az száma. Részünk-ről ugyan a' meg nevezett Generálisokon kívül meg holt és sebbe esett Tízteknek a' száma három százra megyen. Köz ember és al-tíz a' tsata mezején halva maradott három ezer, sebbe esett és el-fogattatott hat ezer, mindenestől részünk-ről az vesztesség volt kilencz ezer, három száz nyolcz. A' Francziák részéről tizenhét ezer, öszvességgel pedig mind a' két részről huszonöt ezer három száz nyolcz. Mellyből lehet látni, hogy hasonlíthatatlanúl nagyobb volt az Francziák részéről az holtaknak és sebbe esteknek száma, sem mint az Császáriaknak.

Juniusnak 15-dik napján, tudniillik ezen vér-
ontó tsata után követező napon *Melas* az Fő-
Vezérünk *Shal* Generálist küldé Első Consul *Bona-*
napartéhoz az alkudozás (*Capitulatio*) eránt. —
Bonaparte kész vólt az békességes egyezésre;
e' végre *Berthier* Fő-Vezért küldé bé több Ge-
nerálisokkal, kik között voltak *Murat*, *Lannes*,
Guardanne, *Kellermann* *Alessandriába*, hogy
egymás között való egyezés eránt *Melas* Vezé-
rünkkel értekeznének. *Alessandriában* tartatott
tehát az alku, 's egyesülés eránt való tanátsko-
zás, melly alkun maga *Bonaparte* személyessen
jelen nem vólt, hanem hogy ő Consuláris tekin-
tetét 's méltóságát fön tartsa, *Berthier* 's an-
nak néhány Generális társait küldé bé *Marengóból*
Alessandriába tanátskozás végett, úgy mind azon
által, hogy az kitségessebb vetekedésekben *Bona-*
napartét izenet által meg kérdeznék e' végre még
az alkudozás tartott, 's az egyesülés tökéletes-
ségre ment, *Bonapartéhoz* többfzör küldetett ki-
írásbéli tudósittás *Alessandriából* *Marengóba*. —
Hofzfzas vetekedés után 15-dikben éjtszaka 11
órákor lett meg az egyesülés — mellyet *Melas*
Császári, és *Berthier* Franczia Fő-Vezér neveke-
nek alol írásával erősítettek meg. Az egyesülés-
nek Czikkelyei pedig követezendők voltak:

I. A' két Armádia között fegyver szünet lé-
gyen, méglen *Bétsben* küldendő hiraadásra valósz-
jövend.

II. A' Császári Armádia a' *Mincio* és *Pó*
ulsó (bal) partjára takarodjék által, úgy, hogy

a' *Pó Vize* jobb partján lévő *Ferrára Vára* maradjon egyedül nekik, az egyéb jobb részén lévő Helységekől 's Tartományokból takarodjék ki Császári Nép.

III. A' Császári Nép *Toscánát* és *Anconát* tartja meg.

IV. *Chiusa*, *Oglio* és *Pó Vizei* környékén lévő Tartományt a' Franczia Sereg foglalja el.

V. A' *Chiusa* és *Mincio* között lévő Tartomány mind a' Francziáktól, mind a' Császáriaktól üresíttessék ki.

VI. *Alessandria*, *Tortona*, *Majland*, *Turin*, *Bizegithone*, *Arona* és *Piaczenca* Várai 16-diktól 20-dikig által adassék a' Francziáknak.

VII. *Coni*, *Ceva*, *Savona* Várai, és *Genua* Városa 20-diktól 23-dikig.

VIII. *Forurbano* (Genuai Erősség) 23-diktól 25-dikig a' Francziák kezébe által adassék.

IX. Az Austriai öntéső ágyúk a' Császáriaké, az egyéb Olasz Tartományi ágyúk pedig a' Francziáké legyenek. Az élés-házokban lévő eledel egy eránt két felé osztassék el.

X. A' Császári Armádia, és a' Várookban lévő őrizetek katonái tisztelet jelével fegyverrel 's minden bagageával masérozzon leg rövidebb úton *Mantuába* 's azontúl.

XI. *Alessandriánál* lévő Császári Armádia három osztálban masérozzon *Piaczenca* felé *Mantuába* az első osztál 16-diktól 20-dikig a' második 20-diktól 23-dikig az harmadik 23-diktól 25-dikig.

XII. Fő-Bíztosok (*Comissariusok*) neveztesenek ki, akik az ágyúk, 's eledelnek igásságos felosztására ügyeljenek.

XIII. A' kik a' Politicai különböző gondolkozásért tömlöcztetnek, szabadon bocsátassanak.

XIV. Akár melly Vilosfz jöjjön *Bétsből*, addig egyik Fél a' másikat meg ne támodhassa, ha tsak tíz nappal előbb az fegyver-szűnésnek idejét fel nem mondja.

Meg lévén az alku (*Capitulatio*) *Alessandria* Városában, a' Császári Armádia az alkuban fel jegyzett és meg-határozott napokon *Pedemontziomból*, és az határozó Tartományokból ki-költözött, és rész szerént *Mantua* környékében, rész szerént pedig az Velencei földre menvén a' Császári Sereg emlékezetével szomorún tekinté vissza a' *Marengói* ütközetre, mellyben nem tsak Várokat és Városokat, hanem egész Tartományokat vesztettünk; melly vesztesség azon szomorú következéseket húzta maga után, mellyeket most az egész Europa bámulva tsodáll, mellyeknek még a' leg mezebb látó elmék sem tudják mi leszzen az Vége.

741

888

8922-1954

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt. 888.

127

757034

757034

757034

757034

Small One